

תעשיות יצירתיות בישראל –

תמונת מצב נוכחית, תחזית, השוואה בינלאומית והמלצות למדיניות

ד"ר רובי נתנזון

מרץ 2019

CLEVER

This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

תוכן עניינים

4	תקציר מנהלים
6	מבוא
7	פרק א' – התעשיות היצרניות בישראל – תמונת מצב עדכנית ותחזית לעתיד
7	תעסוקה
13	שכר
15	תפוקה, תמורה למשרה ורווח מהעסקת עובדים בתעשיות היצרניות
20	עצמאיים ופריילנסרים
23	פרק ב' – מדיניות לקידום התעשיות היצרניות – השוואה בינלאומית
23	אוסטריה
26	ארצות הברית
29	בריטניה
31	גרמניה
34	דנמרק
36	האיחוד האירופי
40	הולנד
44	פרק ג' – המלצות למדיניות לתעשיות היצרניות בישראל והשפעתן על המשק
44	שולחן עגול בנושא התעשיות היצרניות
46	הכשרה
47	שיפור אפשרויות מימון
48	תכניות ממשלתיות נוספות
49	הקמת ארגון גג מייצג למועסקים בתעשיות היצרניות
50	הקמה ועדכון שוטף של מאגר נתונים בנוגע לתעשיות יצרניות בישראל
51	תחזית השפעת צעדי מדיניות על תעסוקה ושכר
53	ביבליוגרפיה

רשימת תרשימים ולוחות

8	טבלה 1: מועסקים, אלפים, קבוצות משנה של משלח יד הרלוונטיות לתעשיות היצירתיות, 2013-2018
1	תרשים 1: מספר מועסקים בקבוצות משנה של משלח יד הרלוונטיות לתעשיות היצירתיות, אלפים, ושיעורם מכלל המועסקים במשק, 2013-2030
9	
10	תרשים 2: שיעור השינוי במספר המועסקים בקבוצות משנה של משלח יד הרלוונטיות לתעשיות היצירתיות, 2019-2030
11	טבלה 2: מועסקים, אלפים, ענפי תעסוקה בתעשיות היצירתיות, 2013-2018
12	תרשים 3: מספר מועסקים בענפים בתעשיות היצירתיות, אלפים, ושיעורם מכלל המועסקים במשק, 2013-2030
13	תרשים 4: שיעור השינוי במספר המועסקים בענפים בתעשיות היצירתיות, 2019-2030
14	טבלה 3: תחזית התפתחות השכר בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, ש, שנים נבחרות
15	תרשים 5: תחזית שיעור השינוי בשכר בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, אחוזים, 2018-2030
16	טבלה 4: תפוקה ותפוקה חודשית לעובד בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, 2018
17	תרשים 6: תחזית שיעור השינוי בתפוקה בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, אחוזים, 2018-2030
18	טבלה 5: תמורה למשרות ותמורה למשרות חודשית לעובד בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, 2018
19	תרשים 7: תחזית שיעור השינוי בתמורה למשרה לעובד לחודש בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, אחוזים, 2018-2030
19	טבלה 6: תמורה למשרות ותמורה למשרות חודשית לעובד בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, 2018
20	תרשים 8: תחזית שיעור השינוי בתפוקה חודשית לעובד בניכוי התמורה למשרה לעובד לחודש בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, אחוזים, 2018-2030
21	תרשים 9: מספר העוסקים בתתי-ענפים בתעשיות היצירתיות, בהתאם לסוג תיק במע"מ, 2015
22	תרשים 10: שיעור הפדיון בתתי-ענפים בתעשיות היצירתיות, בהתאם לסוג תיק במע"מ, 2015
23	טבלה 7: סיכום נתונים מרכזיים אודות מכירות ותעסוקה בתעשיות היצירתיות באוסטריה
24	תרשים 11: התרומה של כל אחת מהתעשיות היצירתיות באוסטריה לייצוא, אחוזים, 2016
25	תרשים 12: שיעור העסקים באוסטריה הטוענים שעסקים בתעשיות היצירתיות מסייעים להם במידה רבה או בינונית בקטגוריות השונות, אחוזים, 2016
28	טבלה 8: סיכום נתונים מרכזיים אודות תפוקה ותעסוקה בענפים נבחרים בתעשיות היצירתיות בארה"ב
30	טבלה 9: סיכום נתונים מרכזיים אודות ייצוא ותעסוקה בתעשיות היצירתיות בבריטניה
32	תרשים 13: מבנה התעסוקה בתעשיות היצירתיות בגרמניה, 2016
33	טבלה 10: סיכום נתונים מרכזיים אודות מכירות ותעסוקה בתעשיות היצירתיות בגרמניה
35	טבלה 11: סיכום נתונים מרכזיים אודות מכירות ותעסוקה בתעשיות היצירתיות בדנמרק
40	טבלה 12: סיכום נתונים מרכזיים אודות רווחים ותעסוקה בתעשיות היצירתיות בהולנד
14	תרשים 14: תחזית מספר המועסקים בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, עם ובלי יישום צעדי מדיניות, 2013-2030
51	אלפים, 2030
15	תרשים 15: תחזית השינוי בשכר בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות בשנת 2030 ללא נקיטת צעדי מדיניות ועד נקיטת צעדי מדיניות
52	

תקציר מנהלים

מחקר זה עוסק בתעשיות היצירתיות בישראל. פרק א' של המחקר עוסק במצב התעשיות היצירתיות בישראל כיום מבחינת מדדים כמו תעסוקה, שכר, תפוקה, תמורה למשרה, רווח מהעסקת עובדים ומצב העצמאים והפריילנסרים בתעשיות היצירתיות בישראל. לצד תמונת המצב הנוכחית, פרק זה מספק תחזית לפיתוחן של התעשיות היצירתיות עד לשנת 2030. פרק ב' עוסק בהשוואה בינלאומית, מתמקד במצבן של התעשיות היצירתיות באוסטריה, בארה"ב, בבריטניה, בגרמניה, בדנמרק ובהולנד. כמו כן, מוצגות צורות מדיניות הקיימות במדינות הללו לצד המדיניות הנרחבת של האיחוד האירופי לצורך קידום מעמדן של התעשיות היצירתיות. פרק ג' והאחרון מציג שורה של צעדי מדיניות למשק הישראלי בכדי לקדם את התעשיות היצירתיות, בהסתמך הן על המאפיינים הספציפיים של התעשיות היצירתיות בישראל והן על המגמות בתחום המדיניות הקיימות במדינות הנדגמות.

התעשיות היצירתיות בישראל מוגדרות כאוסף של תעשיות בהן ישנו עיסוק נרחב במיומנויות יצירתיות. התעשיות היצירתיות בישראל כוללות את ענפי הפרסום והשיווק, אדריכלות, עיצוב על כל גווניו, עיצוב אופנה, מוזיקה, ספרות, עיתונות, צילום, תאטרון, קולנוע, נגרות ותפירה. **בתחום התעסוקה נמצא כי סך הגידול במספר המועסקים במשלחי יד הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות גדל בקצב יותר מכפול בגידול בסך המועסקים במשק. ההערכה היא כי בשנת 2018 הועסקו 117 אלף מועסקים במשלחי יד הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, ובשנת 2030 מספרם צפוי לעמוד על 171 אלף מועסקים.** כמו כן, בענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות שיעור התעסוקה צפוי לגדול באופן משמעותי גם כן (כולל גם מועסקים בתעשיות היצירתיות במשלחי יד לא יצירתיים). התחזית היא כי בשנת 2018 בענפים הללו הועסקו 236 אלף מועסקים ועד שנת 2030 מספר המועסקים צפוי לגדול ל-328 אלף מועסקים.

בכל הנוגע לשכר, ברוב מוחץ של הענפים בתחומי התעשיות היצירתיות השכר הממוצע נמוך מהשכר הממוצע במשק. עם זאת, קצב גידול השכר בתעשיות היצירתיות גבוה מקצב הגידול של השכר הממוצע במשק. **הגידול בשכר בענפים בתעשיות היצירתיות צפוי לקרב אותם יותר לשכר הממוצע, עם זאת, גם ב-2030 התחזית היא כי שלושה תתי ענפים בלבד ייהנו משכר הגבוה מהשכר הממוצע – תקשורת, אדריכלות ופרסום.** נתון זה מרמז כי נדרש שינוי מדיניות בכדי לקדם את התעשיות היצירתיות.

התפוקה, קרי, סך העלות של המוצרים הסופיים בתעשיות היצירתיות, עמדה בשנת 2018 על 32,930 ₪, קרוב מאוד לממוצע במשק. **התחזית היא כי התפוקה למשרה בתעשיות היצירתיות תגבר בקצב מהיר יותר מהגידול במספר המשרות בתעשיות היצירתיות.** כתוצאה מכך, עד לשנת 2030 התפוקה לנפש בתתי הענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות צפויה לגדול ב-7.2%, בהשוואה לצמצום של 12.3% בכלל המשק. התמורה למשרה, רכיב הבוחן את סך עלויות המעסיק בכל הקשור להוצאות בנוגע להעסקה, מעט גבוה יותר בתעשיות היצירתיות בהשוואה לכלל המשק. כמו כן, התמורה למשרה בתעשיות היצירתיות צפויה לגדול בקצב מהיר – 22.2%, לעומת 9.2% בכלל המשק. נתונים אלו מחזקים את ההבנה כי ישנה חשיבות עליונה לשפר את התפוקה החודשית לעובד ביחס לתמורה למשרה חודשית. **שיפור התפוקה יוביל גם להגברת פריון העבודה, וגם ישפר את רווחיות הפירמות בתתי ענפים של התעשיות היצירתיות.**

בכל הנוגע לעצמאים ולפריילנסרים, עולה כי שכיחותם של אלו בתעשיות היצירתיות גבוהה משכיחותם במשק. מבין העוסקים הרשומים במע"מ, 58.6% מאלו העוסקים בתעשיות יצירתיות לא מעסיקים שכירים, בהשוואה ל-50.0% בכלל המשק. עם זאת, הפדיון של העצמאים מהווה רק 11.4% מסך הפדיון

של העוסקים בתעשיות היצרניות. **נקודה זו מחזקת את ההבנה כי נדרש לשפר באופן ספציפי את הפריון של עצמאים העוסקים בתעשיות היצרניות ואת רשת הביטחון הסוציאלי הניתנת להם.**

בכל הנוגע להשוואה בינלאומית עולה כי במדינות רבות באירופה קיימת מדיניות התומכת בתעשיות היצרניות ואלו מקבלות הכרה מיוחדת של תעשיות מוגנות או תעשיות הזוכות למענקים וסובסידיות ממשלתיות נרחבות. כמו כן, קיימים מאגרי נתונים המספקים כלים למקבלי החלטות אודות התעשיות היצרניות. לעומת זאת, בארה"ב כמעט ולא קיימות הגנות על התעשיות היצרניות, ובדומה לישראל אלו נאבקות בכדי לשרוד ולהישאר תחרותיות.

על סמך ההשוואה הבינלאומית והנתונים של המשק מוצע לקדם את צעדי המדיניות הבאים:

1. **שולחן עגול** – הקמת שולחן עגול שיכלול נציגים ממשלתיים, נציגים מהאקדמיה וממוסדות ההשכלה השונים הרלוונטיים לתעשיות היצרניות ואנשי תעשייה, כולל נציגות לגופים פיננסיים. מוצע כי השולחן העגול יהיה אחראי על ריכוז מידע ותחזיות אודות התעשיות היצרניות, גיבוש תכנית עבודה סדורה, מעקב אחר יישום התוכנית והפקת דוחות עיתיים בשילוב מסקנות אודות ההשפעה של המדיניות הקיימת על מצבן של התעשיות היצרניות.
2. **שיפור תכניות הכשרה** – שיפור תכניות ההכשרה במשק צריך להתבצע במספר ערוצים במקביל – קביעת סטנדרט הכשר אחיד ואכיפתו, שדרוג תכניות קיימות תוך התייעצות עם מומחים מהתעשייה, יצירת תכנית התמחות לסטודנטים בתעשייה במסגרת לימודיהם, פיתוח חשיבה יצרנית ויזמית כבר בבתי ספר, קידום ושדרוג תכניות לחילופי סטודנטים.
3. **שיפור גישה למימון** – נדרש לשפר את הגישה למקורות מימון לעסקים העוסקים בתעשיות היצרניות. הדרך לבצע זאת היא באמצעות הקמת ועדה לחשיבה ולמעקב אחרי זכויות לקניין רוחני וזכויות יוצרים, הקמת קרן ממשלתית שתסייע במימון עסקים בתעשיות היצרניות, הגברת המודעות של מוסדות מימון קלסיים דוגמת בנקים, לחשיבות ולפוטנציאל של התעשיות היצרניות כמו גם חשיפת העסקים בתעשיות היצרניות למקורות מימון אלטרנטיביים.
4. **תכנית ממשלתית סדורה** – מעבר לצעדים שצוינו לעיל הממשלה צריכה להקים מערך סיוע לעסקים בתעשיות היצרניות שתכלול תכניות ייעוץ וליווי של עסקים בכל הנוגע לתהליכים של אוריינות פיננסית, תכניות עסקיות וייעוץ אסטרטגי, להגביר את ההשקעה בתשתיות דיגיטליות, תמיכה בייצוא וקידום מעמדם של עצמאים ופריילנסרים בישראל.
5. **ארגון גג ייצוגי** – יש להקים ארגון גג ייצוגי לכלל המועסקים והמעסיקים בתעשיות יצרניות. ארגון זה יקדם מודעות לחשיבות של התעשיות היצרניות בקרב מקבלי החלטות ובקרב תעשיות מקבילות, לצד יצירה של תחושת קהילתיות בתוך התעשיות היצרניות.

נקיטה בצעדי מדיניות אלו צפויה להגביר את קצב הצמיחה השנתי של מספר המועסקים בתעשיות היצרניות מ-3.1% ל-5% ועל כן, להוסיף עוד 96 אלף מועסקים לתעשיות היצרניות עד שנת 2030. כמו כן, התחזית היא כי מדובר בתוספת שכר של 30% בממוצע לאור עליית הפריון והגברת ההשקעה לאור חשיפה למקורות מימון נוספים, דבר שיוביל לכך שתתי ענפים רבים בתעשיות היצרניות יזכו לשכר גבוה יותר מהשכר הממוצע במשק. **התחזית היא כי קצב הגידול בפריון העבודה צפוי לגדול פי 1.5 וכי יישום מלא של ההמלצות למדיניות יכול להוביל לעלייה של עד 1% בקצב הצמיחה בתוצר.**

התעשיות היצרניות מצויות במרכזו של השיח בכל הקשור לשוק העבודה העתידי. שני המאפיינים המרכזיים ביותר של התעשיות היצרניות, הן בישראל והן בעולם, הם דווקא בכיוונים מנוגדים. מצד אחד, שיפורים טכנולוגיים המשפיעים על תהליכי דיגיטציה ואוטומציה בשוק העבודה יוצרים יתרון מובנה לעובדים בעלי כישורים גבוהים, ומאיימים לשנות את שוק העבודה ללא היכר. מקצועות המוגדרים כחלק מהתעשיות היצרניות (עיצוב, אדריכלות, איור, אופנה, משחק, אומנות, צורפות וכיו"ב) נחשבים למקצועות בטוחים. הצפי הוא שהביקוש למקצועות אלו לא רק שלא ירד בעשורים הקרובים, אלא שדווקא הביקוש לעובדים בתעשיות הללו צפוי לעלות. בעוד שתהליכי דיגיטציה ואוטומציה מאיימים על מקצועות בהם סט המיומנויות הנדרש הוא רפטיבי או כזה הניתן להמרה ולעשייה משוכללת ומהירה יותר באמצעות מחשבים, בינות מלאכותיות ורובוטים, הביקוש למקצועות הדורשים מיומנויות כמו יצרניות ומיומנויות חברתיות, צפוי דווקא לגדול.

מצד שני, חרף ההבנה כי העיסוק במקצועות הדורשים יצרניות ברמה מוגברת צפוי לגבור בשנים הקרובות, המשק הישראלי לא מבצע את ההכנות הנדרשות בכדי לקדם תעשיות אלו. בין היתר ניתן למנות תנאי העסקה ירודים, סטגנציה בכל הקשור להכשרות אקדמאיות ומקצועיות בתחום ומחסור ביצירת תמריצים להסבות מקצועיות ולעודד צעירים ללימוד של מקצועות אלו. **מטרתו המרכזית של מחקר זה הינה לבחון את צעדי המדיניות השונים אשר ננקטו במדינות שונות בכדי לקדם את התעשיות היצרניות, כמו גם לבחון את המאפיינים הייחודיים של המשק הישראלי בכדי לגבש שורה של המלצות למדיניות לקידום התעשיות היצרניות בישראל.**

הסוגיה של התעשיות היצרניות זוכה בעשורים האחרונים לתהודה ולהתייחסות נרחבת במדינות שונות. לאורך העשורים האחרונים במדינות אירופאיות מובילות כגון אוסטריה, בריטניה, גרמניה, דנמרק והולנד הוקמו גופים שמטרתם לקדם מדיניות שתטפח תעשיות אלו ותקדם אותן. על כן, מוצע במסגרת מחקר זה כי גם בישראל יוקם גוף שולחן עגול, הכולל הן נציגים ממשלתיים, והן נציגים מהמוסדות להשכלה גבוהה ומהמגזר העסקי, במטרה לקדם תעשיות אלו. כמו כן נדרש להקים גוף שירכז את כלל הנתונים והמגמות בתעשיות היצרניות וידאג לקדמן. מחקרים אחרונים מראים כי התעשיות היצרניות יכולות להאיץ צמיחה, לקדם חדשנות בכלכלה בכללותה ולא רק בסקטור התעשיות היצרניות - הזליגה החיובית לסקטורים נוספים מוכחת ובעלת פוטנציאל צמיחה משמעותי.

על כן, במחקר זה יוצגו המגמות המרכזיות של התעשיות היצרניות. עולה כי שיעורי התעסוקה בתעשיות היצרניות, גם ללא התערבות וקידום מדיניות נמצאת במגמה של צמיחה משמעותית בהשוואה לשאר המשק. עם זאת, לאור בעיות של פריון, התחזית היא כי השכר לא יעלה בקצב שתואם את העלייה בביקוש לשירותים של התעשיות היצרניות. על כן מוצע בין היתר במסגרת המחקר לסייע לעסקים בתעשיות היצרניות בכדי לשפר את פריון העבודה שלהם, בין אם באמצעות שדרוג מערך ההכשרה הקיים היום במשק ובין אם באמצעות סיוע בתהליכים תומכים כמו חשיבה אסטרטגית, אוריינות פיננסית ויצירה של תכניות עבודה סדורות. הפרק הראשון של מחקר זה יציג את המגמות והתחזיות בישראל, הפרק השני יציג את המגמות במדינות נבחרות מסביב לעולם ואת המדיניות שאלו מקדמות, והפרק השלישי יציג את ההמלצות למדיניות בכל הקשור לישראל.

פרק א' – התעשיות היצרניות בישראל – תמונת מצב עדכנית ותחזית לעתיד

תעסוקה

בישראל קיים מחסור משמעותי בנתונים רשמיים בכל הנוגע להיקף התעסוקה בתעשיות היצרניות. לאור שינויים באופן הסיווג של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לאורך השנים של קבוצות המשנה של משלחי היד ושל ענפי המשנה בתעסוקה, קיימת חוסר עקביות בכל הנוגע להשוואה לנתוני עבר. הנתונים החלקיים הקיימים מחזקים את הצורך בהקמת מסד נתונים רשמי המרכז את המגמות והשינויים המרכזיים בתעשיות היצרניות. עם זאת, בהסתמך על סקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המאפשרים השוואה של נתונים החל משנת 2013, בוצע ניתוח של המגמות המרכזיות בתעסוקה החל מאותה שנה, לצד תחזית להתפתחות התעסוקה בענפי התעשיות היצרניות עד לשנת 2030. המגמות אשר יוצגו בפרק זה לוקחות בחשבון מצב בו לא מאומצים צעדי מדיניות המקדמים את התעשיות היצרניות באופן ייעודי. בהמשך המחקר, תוצג השוואה למצב בו מאומצים צעדי מדיניות אלו, בדומה למתרחש במדינות אירופאיות רבות, ונבחן את ההשפעה על התעסוקה בקבוצות משנה אלו.

מסקר כוח האדם, נמצא כי קבוצות המשנה של משלחי היד הרלוונטיות לתעשיות היצרניות והמאפשרות השוואה לאורך שנים הן מנהלי פרסום ויחסי ציבור; אדריכלי בניין; מעצבי מוצרים ומעצבי בגדים; מעצבים גרפיים ומעצבי מולטימדיה; מורים אחרים לאמנויות; יועצים בתחום הפרסום והשיווק; סופרים ומחברים דומים; עיתונאים; מוזיקאים, זמרים ומלחינים; במאים ומפיקים בתחומי הקולנוע והתאטרון ובתחומים דומים; צלמים; מעצבי פנים ומעצבים דומים; נגרי רהיטים ובעלי משל יד דומה; חייטים, תופרים, פרוונים וכובענים.

בשנת 2013 הועסקו בקבוצות משנה אלו 90.6 אלף מועסקים. הקבוצה הגדולה ביותר היתה של מעצבים גרפיים ומעצבי מולטימדיה בה הועסקו 16.5 אלף מועסקים. קבוצות משמעותיות נוספות היו של אדריכלי הבניין (9.5 אלף מועסקים), סופרים ומחברים דומים (8.1 אלף מועסקים), ונגרי רהיטים ובעלי משלח יד דומה (7.9 אלף מועסקים). בשנת 2018, בהתאם להערכת מרכז מאקרו לכלכלה מדינית סך המועסקים בקבוצות המשנה הללו גדל ל-117.1 אלף מועסקים. מדובר בגידול של 29.31% בסך המועסקים החל משנת 2013. בהקשר זה חשוב לציין כי בכלל המשק גדל היקף המועסקים באותם שנים ב-13.90%. **כלומר, סך הגידול במספר המועסקים בקבוצות המשנה של משלחי היד הרלוונטיים לתעשיות היצרניות גדל בקצב יותר מכפול בגידול בסך המועסקים במשק.**

בשנת 2018 נותרו קבוצת המעצבים הגרפיים ומעצבי המולטימדיה הקבוצה הגדולה ביותר ובה הועסקו 20.7 אלף מועסקים. גם קבוצת האדריכלים (10.7 אלף מועסקים) ונגרי הרהיטים ובעלי משלח יד דומה (10.2 אלף מועסקים) שמרו על גודלן. עם זאת, שתי קבוצות שגדלו בקצב מהיר והפכו למשמעותיות יותר באותן שנים הן קבוצת הבמאים והמפיקים בתחומי הקולנוע והתאטרון שכמעט והכפילה את עצמה (9.6 אלף מועסקים) וקבוצת מעצבי הפנים ומעצבים דומים (9.7 אלף מועסקים). עם זאת, קבוצת הסופרים והמחברים הדומים הצטמצמה באופן משמעותי באותן שנים ובשנת 2018 הועסקו בה 6.6 אלף מועסקים בלבד.

קבוצות המשנה שצמחו בקצב הגבוה ביותר בין 2013 ל-2018 הן קבוצת הבמאים ומפיקי קולנוע ותאטרון (92.18%), מעצבי פנים ומעצבים דומים (68.00%), יועצי הפרסום והשיווק (34.11%), נגרי רהיטים

(29.57%) ומעצבים גרפיים ומעצבי מולטימדיה (25.38%). קבוצת המשנה היחידה שהצטמצמה באותן שנים היא קבוצת הסופרים והמחברים (-18.1%). עם זאת, קבוצות משנה שצמחו באופן משמעותי נמוך מהצמיחה במספר המועסקים במשק, כוללות את קבוצת החייטים והתופרים, מורים לאמנויות ומעצבי מוצרים ובגדים.

טבלה 1: מועסקים, אלפים, קבוצות משנה של משלח יד הרלוונטיות לתעשיות היצריות, 2013-2018

מועסקים	2013	2014	2015	2016	*2017	*2018	Δ% 2017-2018	Δ% 2013-2018
מנהלי פרסום ויחסי ציבור	4.4	5.3	5.0	4.8	5.2	5.21	0.98%	17.28%
אדריכלים	9.5	10.1	10.1	10.3	10.5	10.7	2.04%	13.15%
מעצבי מוצרים ובגדים	5.1	4.8	5.7	5.2	5.4	5.5	0.81%	8.36%
מעצבים גרפיים ומולטימדיה	16.5	17.6	18.5	19.0	19.9	20.7	3.92%	25.38%
מורים לאמנויות	5.4	5.1	5.3	5.6	5.6	5.7	1.78%	6.08%
יועצי פרסום ושיווק	5.4	5.2	6.6	6.2	6.9	7.3	6.56%	34.11%
סופרים ומחברים	8.1	6.8	6.5	7.5	6.7	6.6	-1.43%	-18.1%
עיתונאים	4.9	5.3	6.9	5.0	5.6	5.7	1.06%	16.2%
מוזיקאים וזמרים	-	-	5.4	6.1	6.3	6.4	2.30%	-
במאים ומפיקי קולנוע ותאטרון	5.0	4.8	5.8	8.2	8.6	9.6	10.97%	92.18%
צלמים	5.7	6.3	6.2	6.3	6.5	6.5	0.99%	14.56%
מעצבי פנים ודומים	5.8	6.5	6.3	8.6	8.9	9.7	8.6%	68.00%
נגרי רהיטים ודומים	7.9	7.5	8.3	9.4	9.6	10.2	5.34%	29.57%
חייטים ותופרים	6.9	7.6	7.0	7.2	7.2	7.2	0.13%	4.13%
סך הכל תעשיות יצריות	90.6	92.9	102.5	109.5	112.8	117.1	3.70%	29.31%
סך הכל במשק	3,450	3,556	3,644	3,737	3,834	3,929	2.42%	13.90%
שיעור תעשיות יצריות במשק	2.63%	2.61%	2.81%	2.93%	2.94%	2.98%	-	-

מקור: עיבוד מרכז מאקרו לסקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012-2016

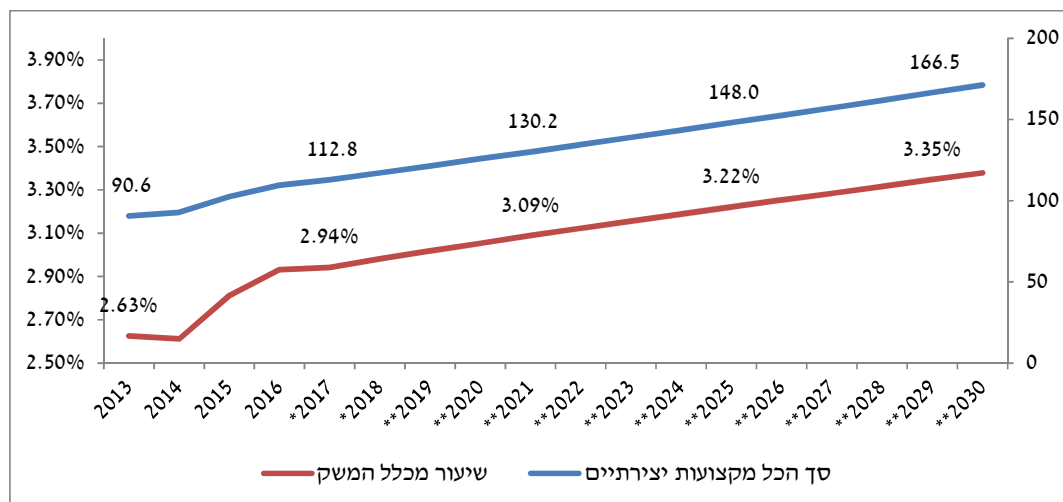
* הערכת מרכז מאקרו לכלכלה מדינית בהסתמך על מגמות עבר בשנים האחרונות

בהתאם לתחזית של מרכז מאקרו לכלכלה מדינית, ללא נקיטת צעדים ומדיניות שתשפר את מצבם של התעשיות היצריות, עד שנת 2030 מספר המועסקים בקבוצות משנה ביחס למשלח יד הרלוונטיות

לתעשיות היצריות צפוי לצמוח בקצב ממוצע של 3.22% בשנה החל משנת 2019, ולכן צפויים להיות מועסקים בהן 171.3 אלף מועסקים עד שנת 2030. לעומת זאת, בכלל המשק שיעור הצמיחה השנתי הממוצע ביחס למספר המשרות צפוי לעמוד על 2.17% בלבד. לאור העובדה שמספר המועסקים בקבוצות משנה של משלח יד הרלוונטיים לתעשיות היצריות צפוי לגדול בקצב מהיר יותר מקצב הצמיחה של כלל המשק, שיעורם בכלל המשק צפוי לגדול. בעוד שבשנת 2018 ההערכה היא שמועסקים בקבוצות משנה אלו מהווים 2.98% מכלל המועסקים במשק, בשנת 2030 הם צפויים להוות 3.38%, כלומר גידול של 0.4 נקודות אחוז.

תרשים 1: מספר מועסקים בקבוצות משנה ביחס למשלחי יד הרלוונטיים לתעשיות היצריות, אלפים, ושיעורם מכלל המועסקים במשק, 2013-2030

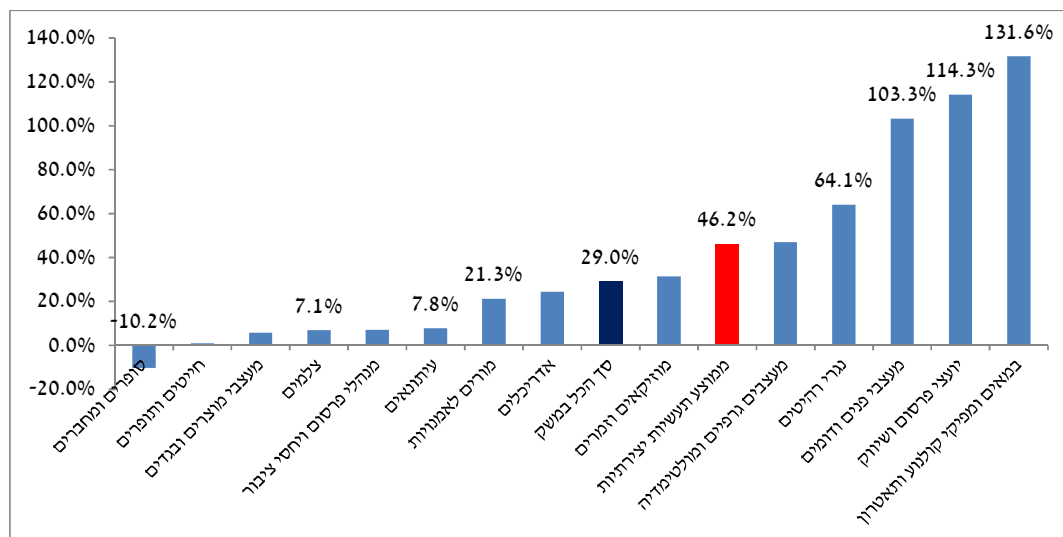
מקור: תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012-2016
 * הערכת מרכז מאקרו לכלכלה מדינית בהסתמך על מגמות עבר בשנים האחרונות
 ** תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית בהסתמך על מגמות עבר בשנים האחרונות

מבחינת התחזית לצמיחה במספר המועסקים בקבוצות משנה של משלח יד הרלוונטיים לתעשיות היצריות ניתן לראות כי משלחי היד בהם התחזית לגידול המשמעותי ביותר הם ביחס לבמאים, מפקי קולנוע ותיאטרון, יועצי פרסום, שיווק, מעצבי פנים ומעצבים דומים. העיסוק במשלחי היד האמורים צפוי להכפיל את עצמם עד שנת 2030. כמו כן, צפוי גידול משמעותי בעיסוק בתחום נגרי רהיטים ובקרב מעצבים גרפיים ומעצבי מולטימדיה. עלייה זו צפויה להתמתן עקב ירידה במספר הסופרים והמתחברים ועליות מתונות בלבד במספר החייטים, התופרים, מעצבי המוצרים, מעצבי הפנים והצלמים. סך הכל, עד שנת 2030 מספר המועסקים במשלחי יד הרלוונטיים לתעשיות היצריות צפוי לצמוח ב-46.2%, לעומת צמיחה של 29.0% בלבד במספר המועסקים במשק. כלומר, הגידול במספר המועסקים בתעשיות היצריות צפוי להיות גדול באופן משמעותי בהשוואה לגידול במספר המועסקים במשק.

עם זאת, בחינה של משלחי היד עצמם בלבד הינה בחינה חלקית של התעסוקה בתעשיות היצריות. רבים מועסקים בענפים הרלוונטיים לתעשיות היצריות, גם אם משלח היד שלהם אינו באופן ישיר קשור לתעשיות אלו. מאיחוד של תתי ענפים מסקר כוח אדם של הלמ"ס ניתן לקבל 10 ענפי תעסוקה מרכזיים בתעשיות היצריות – אופנה; צורפות; קולנוע וטלוויזיה; פרסום; עיצוב; גרפיקה והדפסה; צילום; אדריכלות; חינוך, ספריות, ארכיונים ומוזיאונים; יצירה, אמנות, בידור; ומכירת חפצי תרבות ופנאי.

ההערכה של מרכז מאקרו לכלכלה מדינית היא ששיעור הגידול במספר המועסקים בקבוצות אלו בין השנים 2013-2018 עמד על 20.7% בעוד מספר המועסקים במשק גדל ב-13.9%. בעוד הגידול במספר המועסקים במשלחי יד יצירתיים באופן ישיר היה מעט גבוה יותר ועמד על 29.31%, ניתן לראות כי גם הגידול בתעסוקה התומכת בעוסקים יצירתיים באופן ישיר הינה גדולה יותר מהגידול בכלל המשק.

תרשים 2: שיעור השינוי במספר המועסקים בקבוצות משנה של משלח יד הרלוונטיות לתעשיות היצירתיות, 2019-2030

מקור: תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית בהסתמך על שקרי כוח אדם של הלמ"ס 2013-2016

הקבוצה הגדולה ביותר של מועסקים היא בענף האופנה. קבוצה זו כוללת גם מוכרים בחנויות וברשתות אופנה. עם זאת, שיעור המועסקים בענף זה גדל בקצב איטי. בדומה לעוסקים במשלחי יד של מעצבי מוצרים ומעצבי בגדים, חייטים ותופרים, ששיעור הגידול בהם היה נמוך באופן משמעותי משיעור הגידול במספר המועסקים במשק, מספר המועסקים בענף האופנה גדל גם הוא בקצב איטי. מעבר לגידול האיטי במספר מעצבי האופנה בישראל ובמספר התופרים והחייטים, לאור העלייה במכירות ברשת ובהזמנות מחו"ל, גם מספר המועסקים בענף האופנה בכללותו לא גדל באופן משמעותי. סביר להניח שגם בשנים הקרובות הגידול יהיה קטן. באופן ספציפי, מספר המועסקים בייצור בגדים, הלבשה תחתונה ובגדי ים נמצא במגמת ירידה, והעלייה במספר המועסקים בענף האופנה היא פועל יוצא של עלייה מתונה במספר המועסקים בפעילות של מכירה של בגדים.

בין השנים 2013-2018 הענפים בהם שיעור הגידול הוא המשמעותי ביותר הם הצורפות (87.1%), פרסום (71.3%), מכירת חפצי תרבות ופנאי (59.8%) והעיצוב, הגרפיקה וההדפסה (25.0%). ענף העיצוב, הגרפיקה וההדפסה הינו השני בגודלו מקרב ענפי התעסוקה (39.06 אלף מועסקים ב-2018). ענפים משמעותיים נוספים הם היצירה, אמנות ובידור (28.75 אלף מועסקים); חינוך, ספריות, ארכיונים ומוזיאונים (21.89 אלף מועסקים), מכירת חפצי תרבות ופנאי (19.15 אלף מועסקים) והפרסום (17.71 אלף מועסקים).

מבחינת הנתונים של השנים האחרונות יש להתייחס למספר נקודות משמעותיות נוספות. ראשית, ניתן לראות כי בענף הקולנוע והטלוויזיה ישנן מגמות מנוגדות. בעוד שמספר המועסקים בהפקה, פוסט פרודקשן והפצה של סרטי קולנוע, סרטי וידיאו ותכניות טלוויזיה נמצא במגמת עלייה משמעותית וצפוי כמעט להכפיל אותו עד לשנת 2030 בהשוואה לשנת 2018, מספר המועסקים בשידורי תכניות טלוויזיה

נמצא במגמת ירידה. עם זאת, ייתכן ומגמת הירידה היא תוצר של הטלטלות בשידורי הטלוויזיה המסחרית בישראל – בין השנים הנדגמות, 2013-2016, ערוץ 10 חווה קשיים כלכליים משמעותיים וערוץ 22 פוצל לשני ערוצים שנים (שלאחר מכן אחד מהם התאחד עם ערוץ 10). כלומר, ההערכה היא כי לאחר כניסה לשיווי משקל חדש מגמת הירידה של השנים האחרונות במספר המועסקים תתמתן והענף יתכנס לצמיחה מתונה במספר המועסקים.

טבלה 2: מועסקים, אלפים, ענפי תעסוקה בתעשיות היצריות, 2013-2018

מועסקים	2013	2014	2015	2016	*2017	*2018	Δ% 2017-2018	Δ% 2013-2018
אופנה	58.03	54.16	57.16	58.85	59.02	60.14	1.9%	3.6%
צורפות	4.12	4.97	5.30	6.40	6.99	7.71	10.3%	87.1%
קולנוע וטלוויזיה	10.57	10.51	10.80	11.93	12.27	12.98	5.8%	22.8%
פרסום	10.34	13.19	14.87	16.04	16.96	17.71	4.4%	71.3%
עיצוב, גרפיקה והדפסה	31.24	34.18	38.19	35.42	38.16	39.06	2.4%	25.0%
צילום	10.98	12.00	11.74	11.93	11.85	12.01	1.3%	9.4%
אדריכלות	16.11	17.17	16.18	17.09	17.01	17.09	0.5%	6.1%
חינוך, ספריות, ארכיונים ומוזיאונים	18.44	18.99	20.99	21.17	21.28	21.89	2.9%	18.7%
יצירה, אמנות ובידור	24.05	24.05	23.75	27.80	27.65	28.75	4.0%	19.5%
מכירת חפצי תרבות ופנאי	11.98	10.75	12.26	17.27	17.41	19.15	10.0%	59.8%
סך הכל תעשיות יצריות	195.86	199.97	211.24	223.9	228.60	236.48	3.4%	20.7%
סך הכל במשק	3,450	3,556	3,644	3,737	3,834	3,929	2.5%	13.9%
שיעור תעשיות יצריות במשק	5.68%	5.62%	5.80%	5.99%	6.02%	6.07%	-	-

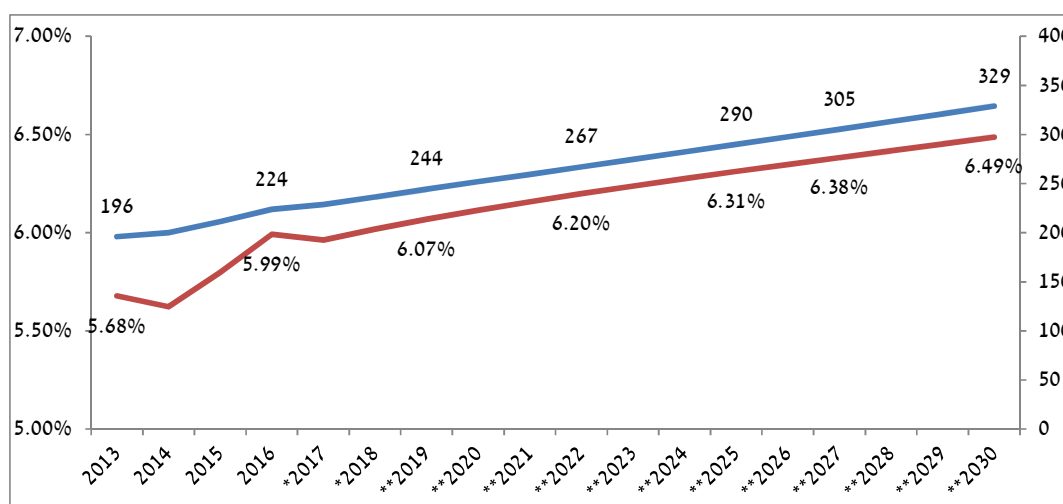
מקור: עיבוד מרכז מאקרו לסקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012-2016 * הערכת מרכז מאקרו לכלכלה מדינית בהסתמך על מגמות עבר בשנים האחרונות

מגמה משמעותית נוספת היא העובדה שבענף העיצוב, הגרפיקה וההדפסה קיימות מגמות הפוכות גם כן. תחום שירותי העיצוב המקצועיים מסתמן כאחד מהתחומים שיצמחו בקצב המהיר ביותר עד לשנת 2030. מספר המועסקים בין 2018 ל-2030 צפוי לגדול בתחום העיצוב ב-41% ותחום הגרפיקה צפוי לגדול ב-23%. עם זאת, העלייה במספר המועסקים בעיצוב, גרפיקה והדפסה מצטמצמת בעיקר לאור הירידה במספר העוסקים בתחום ההדפסה. מספר המועסקים בתחום זה צפוי לרדת ב-5% באותם שנים. נתון זה נתמך גם בשיעור הצמיחה הגבוה במספר המועסקים במשלח היד של מעצבים גרפיים ומעצבי מולטימדיה שצפוי לגדול ב-47%.

בהתאם לתחזית של מרכז מאקרו לכלכלה מדינית עד שנת 2030, ללא אימוץ של צעדי מדיניות מיוחדים מספר המועסקים בענפים בתעשיות היצירתיות צפוי לצמוח מ-6.02% בשנת 2018, ל-6.49% בשנת 2030. מספר המועסקים בענפים הללו בשנת 2030 צפויה לעמוד על 329,000 מועסקים. כלומר, בדומה לצמיחה במשלחי היד הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, גם הצמיחה הכללית בענפים בתעשיות היצירתיות גבוהה יותר מהצמיחה בכלל המשק. קצב הצמיחה הממוצע צפוי לעמוד על 2.86% בשנה. מדובר בקצב צמיחה מעט נמוך יותר מהצמיחה של משלחי היד עצמם בתעשיות היצירתיות שעומד על 3.22%, אך עדיין גבוה יותר מקצב הצמיחה בכלל המשק שצפוי לעמוד בממוצע על 2.17% בשנה. **נתון זה יכול לרמז על כך שבכדי לסייע לתעשיות היצירתיות נדרש חיזוק בכל הקשור לעובדים התומכים בעוסקים הישירים בפעילות יצירתית.**

תרשים 3: מספר מועסקים בענפים בתעשיות היצירתיות, אלפים, ושיעורם מכלל המועסקים במשק,

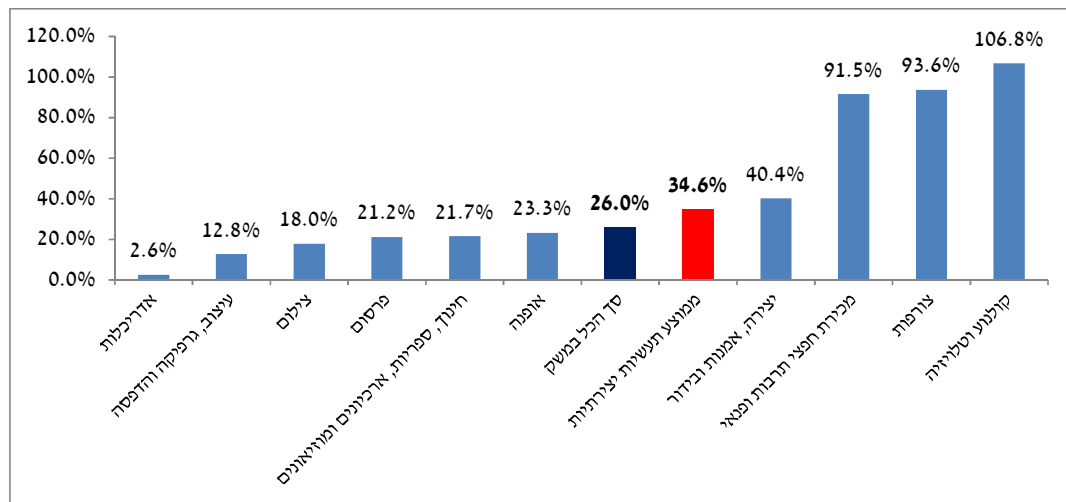
2013-2030

מקור: תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012-2016
 * הערכת מרכז מאקרו לכלכלה מדינית בהסתמך על מגמות עבר בשנים האחרונות
 ** תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית בהסתמך על מגמות עבר בשנים האחרונות

מבחינה של הענפים השונים, עולה כי הענפים שצפויים לצמוח בקצב המהיר ביותר עד לשנת 2030 הם ענף הקולנוע והטלוויזיה שצפוי להכפיל את עצמו. ענפים בולטים נוספים הם ענף הצורפות ומכירת חפצי תרבות ופנאי. הענפים שצפויים לגדול בקצב הנמוך ביותר הם האדריכלות, עיצוב גרפיקה והדפסה וצילום. בסך הכל התעשיות היצירתיות צפויות לגדול ב-34.6% בהשוואה לסך הגידול במספר המשרות במשק שצפוי לעמוד על 26.0%.

תרשים 4: שיעור השינוי במספר המועסקים בענפים בתעשיות היצרניות, 2019-2030

מקור: תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012-2016

שכר

בדומה לנתונים אודות היקף התעסוקה בתעשיות היצרניות, הנתונים אודות שכר גם הם חלקיים בלבד. נתונים קיימים אודות ענפי המשנה הבאים ייצור טקסטיל ומוצרי הלבשה; ייצור ועיבוד של מוצרי עור; ייצור מוצרי עץ; הדפסה ושכפול; מסחר סיטוני בביגוד ובהנעלה; מכירה קמעונית בחנויות תרבות ופנאי; מכירה קמעונית של ביגוד והנעלה; הוצאה לאור; קולנוע, טלוויזיה, רדיו ומוזיקה; תקשורת; אדריכלות והנדסה; פרסום וחקר שווקים; יצירה, אמנות ובידור, ספרות ומוזיאונים. עם זאת, לרבים מענפי המשנה אשר הוצגו בפרק התעסוקה לא מתפרסמים נתונים אודות שכר. כמו כן, לא קיימת חפיפה מלאה בין הענפים המוצגים בענף התעסוקה לענפים המוצגים במסגרת הנתונים על שכר.

נתון בולט שכן ניתן לראות בכל תתי הענפים לגביהם קיימים נתונים, הוא שרק בחלקם הקטן השכר גבוה מהשכר הממוצע במשק. כך בשנת 2015 השכר הממוצע במשק עמד על 9,593 ₪. שלושת תתי הענפים היחידים שהשכר בהם היה גבוה משכר זה הם קולנוע, טלוויזיה, רדיו ומוזיקה; תקשורת; אדריכלות והנדסה. עם זאת, בענף האדריכלות וההנדסה לא קיימת הפרדה בין שכר אדריכלים לבין שכר מהנדסים העוסקים בתחום. תתי ענפים בהם השכר היה קרוב לשכר הממוצע במשק הם בתחום הדפסה, שכפול; הוצאה לאור; ייצור מוצרי עץ; פרסום וחקר שווקים. תתי הענפים בהם השכר הוא הנמוך ביותר הם מכירה קמעונית של ביגוד והנעלה ומכירה קמעונית בחנויות תרבות ופנאי.

בהתאם להערכת "מרכז מאקרו לכלכלה מדינית", השכר הממוצע במשק בשנת 2018 עמד על 10,372 ₪ בחודש. לאור צמיחת השכר בתת ענף הפרסום וחקר השווקים ההערכה היא כי בשנת 2018 לראשונה השכר בתתי הענפים הללו היה גבוה מהשכר הממוצע במשק. **קצב הגידול של השכר במרבית תתי הענפים הרלוונטיים לתעשיות היצרניות גבוה מקצב הגידול של השכר הממוצע במשק.** סביר כי מדובר בעליית שכר לאור העלייה בביקוש לעובדים אלו.

בהתאם לתחזית "מרכז מאקרו לכלכלה מדינית", בשנת 2030 השכר הממוצע במשק צפוי לעמוד על 13,137 ₪. הגידול בשכר הענפים בתעשיות היצרניות צפוי לקרב אותם יותר לשכר הממוצע, עם זאת, גם בשנה זו התחזית היא כי שלושה תתי ענפים בלבד ייהנו משכר הגבוה מהשכר הממוצע – תחומי

התקשורת, האדריכלות ההנדסה, הפרסום וחקר שווקים. השכר בתת ענף הקולנוע, הטלוויזיה, הרדיו והמוזיקה שכיום הוא גבוה יותר מהשכר הממוצע, צפוי לגדול בקצב איטי ועל כן ליפול מעט מתחת לשכר הממוצע בשנת 2030. הסיבה לכך היא התנודתיות הרבה בשכר בתת ענף זה בשנים האחרונות וההערכה כי הוא לא יעלה באופן משמעותי.

טבלה 3: תחזית התפתחות השכר בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצרניות, ש, שנים נבחרות

תת ענף	2015	*2018	**2020	**2025	**2030	Δ% 2015-2018	Δ% 2018-2030
ייצור טקסטיל ומוצרי הלבשה	7,851 ₪	8,934 ₪	9,265 ₪	10,362 ₪	11,515 ₪	13.8%	28.9%
ייצור ועיבוד של מוצרי עור	7,073 ₪	7,578 ₪	7,938 ₪	8,823 ₪	9,752 ₪	7.1%	28.7%
ייצור מוצרי עץ	8,629 ₪	9,472 ₪	10,038 ₪	11,439 ₪	12,910 ₪	9.8%	36.3%
הדפסה ושכפול	9,135 ₪	9,650 ₪	10,230 ₪	11,600 ₪	13,039 ₪	5.6%	35.1%
מסחר סיטוני בביגוד ובהנעלה	6,907 ₪	7,962 ₪	8,474 ₪	9,842 ₪	11,278 ₪	15.3%	41.6%
מכירה קמעונית בחנויות תרבות ופנאי	5,647 ₪	6,090 ₪	6,321 ₪	6,896 ₪	7,500 ₪	7.9%	23.1%
מכירה קמעונית של ביגוד והנעלה	4,887 ₪	5,284 ₪	5,428 ₪	5,891 ₪	6,377 ₪	8.1%	20.7%
הוצאה לאור	9,283 ₪	9,979 ₪	10,551 ₪	11,921 ₪	13,359 ₪	7.5%	33.9%
קולנוע, טלוויזיה, רדיו ומוזיקה	11,543 ₪	11,551 ₪	11,673 ₪	11,945 ₪	12,231 ₪	0.1%	5.9%
תקשורת	13,186 ₪	15,332 ₪	16,599 ₪	20,340 ₪	24,268 ₪	16.3%	58.3%
אדריכלות והנדסה	12,231 ₪	12,788 ₪	13,247 ₪	14,375 ₪	15,560 ₪	4.6%	21.7%
פרסום וחקר שווקים	8,566 ₪	10,526 ₪	11,315 ₪	13,605 ₪	16,010 ₪	22.9%	52.1%
יצירה, אמנות ובידור, ספריות, ארכיונים ומוזיאונים	6,977 ₪	7,464 ₪	7,825 ₪	8,718 ₪	9,655 ₪	7.0%	29.4%
כלל המשק	9,593 ₪	10,372 ₪	10,779 ₪	11,929 ₪	13,137 ₪	8.1%	26.7%

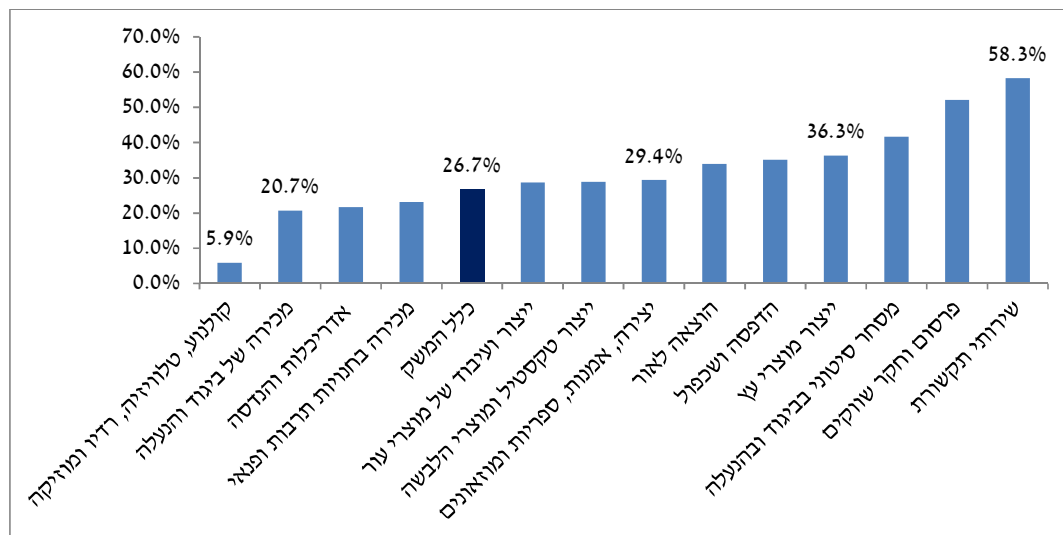
מקור: עיבוד מרכז מאקרו לסקרי שכר ותעסוקה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012-2016.
 * הערכת מרכז מאקרו לכלכלה מדינית בהסתמך על מגמות עבר בשנים האחרונות
 ** תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית בהסתמך על מגמות עבר בשנים האחרונות

בסך הכל, עד שנת 2030 השכר בכלל המשק צפוי לגדול ב-26.7%. כאמור השכר בתת ענף הקולנוע, טלוויזיה, רדיו ומוזיקה צפוי לגדול באופן נמוך מאוד ועל כן לרדת אל מתחת לשכר הממוצע במשק. באופן דומה, גם הגידול בשכר בתת ענף האדריכלות וההנדסה צפוי להיות נמוך יותר מהגידול בשכר הממוצע במשק. עם זאת, הוא עדיין צפוי להיות גדול מהשכר הממוצע גם בשנת 2030, אך יותר קרוב אליו. תתי ענפים בהם צפויה עלייה מתונה בלבד בשכר, הצפויים להתרחק מהשכר הממוצע במשק, הם המכירה הקמעונית בחנויות תרבות ופנאי, והמכירה הקמעונית בתחום הביגוד וההנעלה. בכל שאר תתי הענפים

העלייה בשכר צפויה להיות גדולה יותר מאשר העלייה בשכר הממוצע במשק. באופן ספציפי תתי הענפים אשר השכר בהם צפוי לגדול בקצב המהיר ביותר הם בתחום שירותי התקשורת (58.3%), פרסום וחקר שווקים (52.1%) ומסחר סיטוני בביגוד והנעלה (41.6%).

תרשים 5: תחזית שיעור השינוי בשכר בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצרניות, אחוזים, -2018

2030

מקור: תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי שכר ותעסוקה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012-2016

תפוקה, תמורה למשרה ורווח מהעסקת עובדים בתעשיות היצרניות

הנתונים אודות התפוקה, התמורה למשרה והרווח למשרה בתעשיות היצרניות בישראל חלקיים אפילו יותר מהנתונים אודות תעסוקה ושכר. נתונים קיימים אודות תתי הענפים הבאים: מסחר סיטוני בביגוד ובהנעלה; מכירה קמעונית בחנויות תרבות ופנאי; הוצאה לאור; הפקת קולנוע, וידאו, טלוויזיה ומוזיקה; שידור רדיו וטלוויזיה; אדריכלות והנדסה; פרסום וחקר שווקים; יצירה, אמנות ובידור; הפעלת ספריות ארכיונים ומוזיאונים. הנתונים העדכניים ביותר הינם נכונים לשנת 2014, והתפתחות הנתונים מאז הינה הערכה ותחזית מטעם "מרכז מאקרו לכלכלה מדינית".

בהתאם להערכה, תת הענף בו בשנת 2018 התפוקה, קרי סך העלות של המוצרים הסופיים, היתה הגבוהה ביותר הוא האדריכלות וההנדסה (24.16 מיליארד ₪). תת ענף בולט נוסף הוא פרסום וחקר השווקים עם תפוקה שנתית של 13.7 מיליארד ₪. בהתייחס למספר המשרות בכלל תת ענף ניתן לקבל את התפוקה החודשית לעובד בכל אחד מתתי הענפים המצוינים לעיל. סך הכל ההערכה היא כי **התפוקה החודשית הממוצעת לעובד במשק בשנת 2018 עמדה על 32,729 ₪** (לא כולל עלויות העסקת עובדים, אלא רק בהתחשב בערך המוצרים הסופיים בתתי הענפים). **התפוקה החודשית הממוצעת לעובד בתעשיות היצרניות דומה מאוד לממוצע במשק ועמדה על 32,930 ₪**. תתי הענפים הבולטים לחיוב, בהם התפוקה עמדה משמעותית מעל לממוצע במשק, הם בתחום שידור רדיו וטלוויזיה (51,206 ₪ לעובד לחודש), הפקת קולנוע, וידאו, טלוויזיה ומוזיקה (43,504 ₪ לעובד לחודש), אדריכלות והנדסה (38,827 ₪ לעובד לחודש) פרסום וחקר שווקים (36,327 ₪ לעובד לחודש).

לעומת זאת, תתי הענפים בהם התפוקה הייתה משמעותית נמוכה מהתפוקה הממוצעת במשק בתחום מכירה קמעונית בחנויות תרבות ופנאי (16,681 ₪ לעובד לחודש, כמחצית מהממוצע במשק), יצירה, אמנות ובידור (21,895 ₪ לעובד לחודש), הפעלת ספריות, ארכיונים ומוזיאונים (24,334 ₪ לחודש), ומסחר סיטוני בביגוד ובהנעלה (25,531 ₪ לחודש).

טבלה 4: תפוקה ותפוקה חודשית לעובד בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצריות, 2018

תת ענף	תפוקה (מיליארד ₪)	מספר משרות (אלפים)	תפוקה חודשית לעובד (₪)
מסחר סיטוני בביגוד ובהנעלה	2.66	8.69	25,531 ₪
מכירה קמעונית בחנויות תרבות ופנאי	3.57	17.81	16,681 ₪
הוצאה לאור	3.73	10.34	30,087 ₪
הפקת קולנוע, וידאו, טלוויזיה ומוזיקה	3.69	7.07	43,504 ₪
שידור רדיו וטלוויזיה	3.34	5.44	51,206 ₪
אדריכלות והנדסה	24.16	51.85	38,827 ₪
פרסום וחקר שווקים	13.70	31.43	36,327 ₪
יצירה, אמנות ובידור	4.62	17.58	21,895 ₪
הפעלת ספריות, ארכיונים ומוזיאונים	0.32	1.11	24,334 ₪
סך הכל תעשיות יצריות	59.79	151.30	32,930 ₪
סך הכל במשק	1,214.36	3,091.98	32,729 ₪

מקור: הערכת מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי עסקים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2011-2014

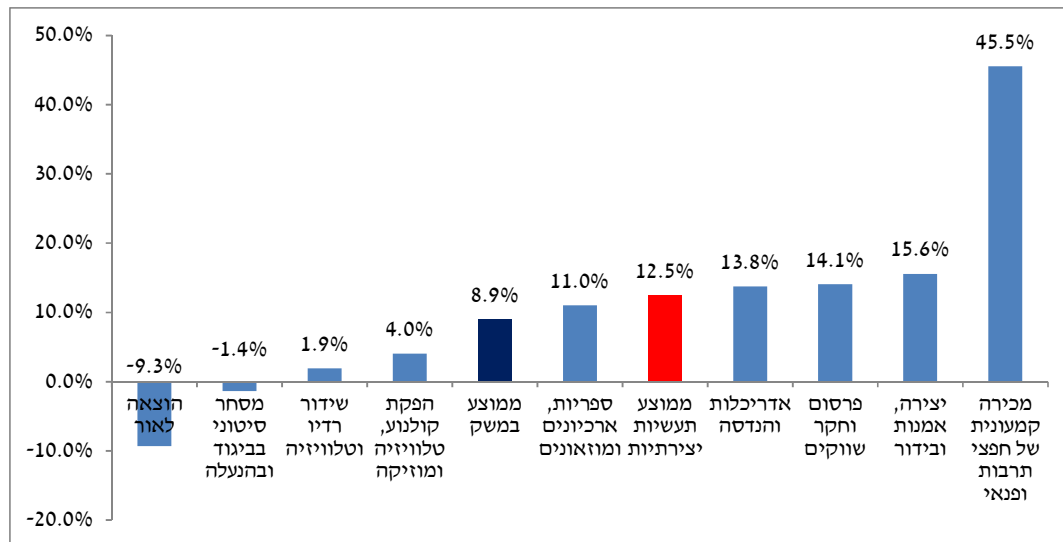
בנוסף, בהתאם לתחזית "מרכז מאקרו לכלכלה מדינית", עד שנת 2030 התפוקה הכללית במשק צפויה לגדול ב-8.9% בהשוואה לשנת 2018. לעומת זאת, התפוקה בתעשיות היצריות, גם ללא צעדי מדיניות מיוחדים צפויה לגדול בשיעור משמעותי יותר של 12.5%. עיקר הגידול בתפוקה של התעשיות היצריות היא לאור הגידול בתפוקה של מכירה קמעונית של חפצי תרבות ופנאי (45.5%), יצירה, אמנות ובידור (15.6%), פרסום וחקר שווקים (14.1%), אדריכלות והנדסה (13.8%). לעומת זאת, העלייה בתפוקה של התעשיות היצריות צפויה להתמתן בעיקר לאור הירידה בתפוקה בתתי הענפים הוצאה לאור (-9.3%) ומסחר סיטוני בביגוד והנעלה (-1.4%).

מבחינה של שיעור השינוי של התפוקה למשרה, התחזית היא כי מספר המשרות במשק צפוי לגדול בקצב מהיר יותר מאשר התפוקה במשק, וכתוצאה מכך, במשך השנים התפוקה לעובד במשק לחודש צפויה להצטמצם ב-12.3%. עם זאת, בתעשיות היצריות המגמה הצפויה הינה הפוכה. **התחזית היא כי התפוקה למשרה בתעשיות היצריות תגבר בקצב מהיר יותר מהגידול במספר המשרות בתעשיות היצריות. כתוצאה מכך, תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית, היא כי עד לשנת 2030 התפוקה לנפש בתתי הענפים הרלוונטיים לתעשיות היצריות צפויה לגדול ב-7.2%** (בהשוואה לצמצום של 12.3% בכלל המשק).

תרשים 6: תחזית שיעור השינוי בתפוקה בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצרניות, אחוזים,

2018-2030

מקור: תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי עסקים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2011-2014

כאשר בוחנים את הרווחיות של התעשיות היצרניות יש לקחת בחשבון גם עלויות העסק ובכללן עלויות העסקת עובדים, בין אם בדמות שכר ובין אם באופנים שונים. רכיב הבוחן את סך עלויות המעסיק בכל הקשור להוצאות החייבות במס ולהוצאות נוספות שלא מופיעות בגיליונות התשלומים הוא התמורה למשרה. בהתאם להערכת מרכז מאקרו לכלכלה מדינית, בשנת 2018, בכלל המשק התמורה למשרות עמדה על 395.82 מיליארד ₪, מתוך זה 20.59 מיליארד ₪ בתעשיות היצרניות. הממוצע במשק לתמורה למשרה חודשית לעובד היא 10,668 ₪, בעוד שבתעשיות היצרניות מדובר בסכום מעט יותר גבוה – 11,340 ₪. תתי הענפים בהם התמורה למשרה הינה הגבוהה ביותר הם שידורי רדיו וטלוויזיה (16,384 ₪ לעובד לחודש); אדריכלות והנדסה (13,917 ₪ לעובד לחודש); ופרסום וחקר שווקים (11,530 ₪ לעובד לחודש). ביתר תתי הענפים הרלוונטיים לתעשיות היצרניות התמורה למשרה לעובד לחודש נמוכה מזו הממוצעת במשק. ייתכן וגם בתת ענף האדריכלות וההנדסה הסכום עולה על הממוצע במשק בעיקר לאור שכרם של מהנדסים המוביל להטיה כלפי מעלה של הנתונים.

מבחינה של מגמות זמן, תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית היא כי עד 2030, התמורה למשרה לעובד לחודש בתעשיות היצרניות צפויה לעלות ב-9.2%. עם זאת, בתעשיות היצרניות התמורה למשרה לעובד לחודש צפויה לגדול בממוצע ב-22.2%. מדובר בנתון צפוי, כשם שהודגם בפרק השכר, במרבית תתי הענפים הרלוונטיים לתעשיות היצרניות השכר צפוי לגדול בקצב מהיר יותר מהשכר הממוצע במשק. תתי הענפים בהם התמורה למשרה צפויה לגדול בקצב המהיר ביותר הם תתי ענפים בהם כיום התמורה למשרה לעובד לחודש דווקא נמוכה באופן יחסי – מסחר סיטוני בביגוד ובהנעלה; יצירה, אמנות ובידור; מכירה קמעונית של חפצי אמנות; ספריות, ארכיונים ומוזיאונים. בנוסף, התמורה למשרה לעובד לחודש צפויה לגדול בקצב מהיר גם בתת ענף הפרסום וחקר השווקים.

טבלה 5: תמורה למשרות ותמורה למשרות חודשית לעובד בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצריות, 2018

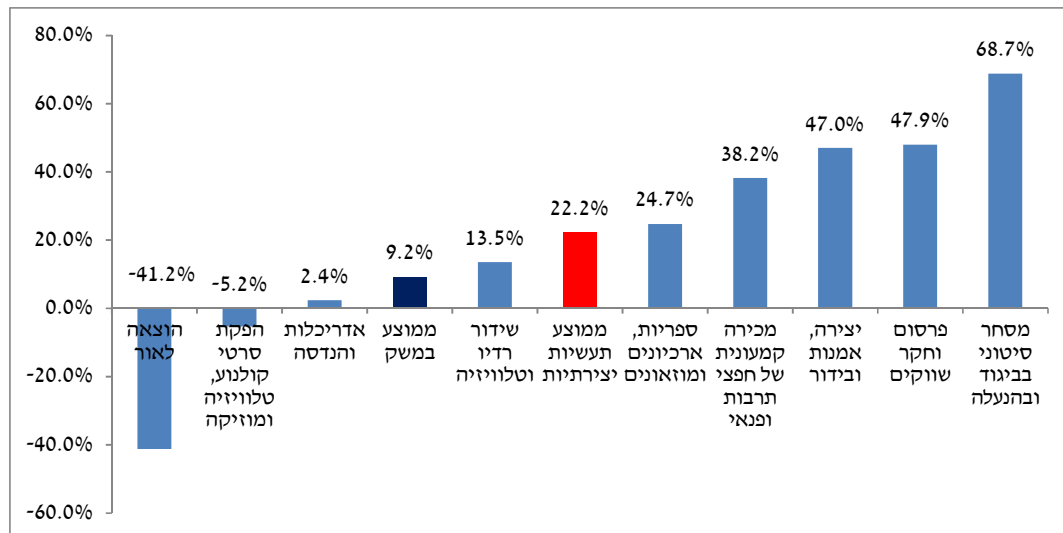
תת ענף	תמורה למשרות (מיליארד ₪)	מספר משרות (אלפים)	תמורה למשרה חודשית לעובד (₪)
מסחר סיטוני בביגוד ובהנעלה	1.08	8.69	10,395 ₪
מכירה קמעונית בחנויות תרבות ופנאי	1.58	17.81	7,385 ₪
הוצאה לאור	1.09	10.34	8,761 ₪
הפקת קולנוע, וידאו, טלוויזיה ומוזיקה	0.74	7.07	8,685 ₪
שידור רדיו וטלוויזיה	1.07	5.44	16,384 ₪
אדריכלות והנדסה	8.66	51.85	13,917 ₪
פרסום וחקר שווקים	4.35	31.43	11,530 ₪
יצירה, אמנות ובידור	1.91	17.58	9,040 ₪
הפעלת ספריות, ארכיונים ומוזאונים	0.12	1.11	9,076 ₪
סך הכל תעשיות יצריות	20.59	151.30	11,340 ₪
סך הכל במשק	395.82	3,091.98	10,668 ₪

מקור: הערכת מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי עסקים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2011-2014

עם זאת, התמורה למשרה לעובד בענף ההוצאה לאור צפוי להצטמצם ב-48.3%. המגמה הכללית תואמת את התחזיות בנוגע לירידה בהיקף התעסוקה בתת ענף זה, אם כי יתכן וכי לאור תנודתיות משמעותית בתת ענף זה בשנים בהן קיימים נתונים רלוונטיים הירידה בתמורה למשרה מוטה כלפי מטה. תת ענף נוסף בו התמורה למשרה לעובד לחודש צפויה לרדת הוא הפקת סרטי קולנוע, טלוויזיה ומוזיקה. התמורה למשרה לעובד לחודש בענף האדריכלות וההנדסה צפויים לעלות בשיעור קטן בלבד (2.4%).

הרכיב האחרון אותו יש לבחון בכל הנוגע לתפוקה ותמורה למשרות הוא ההשפעה המנוגדת של שני הרכיבים הללו על תתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצריות. **כלומר, יש לבחון את התפוקה למשרה לעובד לחודש בניכוי התמורה למשרה של העובד. מדובר בסך ההכנסות בניכוי ההוצאות הכרוכות בהעסקת עובדים.** בהתאם להערכה של מרכז מאקרו לכלכלה מדינית, בשנת 2018 ההכנסות בניכוי הוצאות השכר למשרה לעובד לחודש הן 22,061 ₪ בחודש. לעומת זאת, בתעשיות היצריות מדובר בסכום מעט נמוך יותר – 21,590 ₪. קרי, כשם שהתפוקה בתעשיות היצריות גבוהה יותר מהממוצע במשק, כך גם התמורה למשרה לעובד לחודש. תתי הענפים בהם התפוקה החודשית לעובד בניכוי התמורה למשרה חודשית לעובד היא הגבוהה ביותר הם של שידורי הרדיו והטלוויזיה (34,822 ₪ בחודש) והפקת קולנוע, וידאו, טלוויזיה ומוזיקה (34,820 ₪ בחודש). תתי ענפים בולטים נוספים הם אדריכלות והנדסה ופרסום וחקר שווקים.

תרשים 7: תחזית שיעור השינוי בתמורה למשרה לעובד לחודש בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצריות, אחוזים, 2018-2030

מקור: תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי עסקים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2011-2014

לעומת זאת, תתי הענפים הבעייתיים ביותר הם מכירה קמעונית בחנויות תרבות ופנאי (9,296 ש"ח בחודש); יצירה, אמנות ובידור (12,857 ש"ח בחודש); מסחר סיטוני בביגוד ובהנעלה (15,136 ש"ח בחודש); והפעלת ספריות, ארכיונים ומוזאונים (15,258 ש"ח בחודש). **התחזית היא כי עד שנת 2030, גם במשק בכללותו וגם בתעשיות היצריות, העלייה בהוצאות השכר צפויה להיות גדולה מהגידול בתפוקה החודשית לעובד.** כלומר, אנו צופים לראות שחיקה בנתון התפוקה למשרה לעובד לחודש בניכוי התמורה למשרה של העובד. **עם זאת, השחיקה בכלל המשק צפויה להיות גדולה משמעותית מהשחיקה בתעשיות היצריות. בעוד שבכלל המשק הנתון הנ"ל צפוי להישחק ב-22.6% בתעשיות היצריות הצפי הוא של שחיקה של 0.7% בלבד.**

תתי הענפים בהם התפוקה החודשית לעובד צפויה לגדול באופן משמעותי יותר מהתמורה למשרה החודשית לעובד הם המכירה הקמעונית בחנויות תרבות ופנאי (56.2%); המסחר הסיטוני בביגוד ובהנעלה (46.6%), והוצאה לאור (21.4%). לעומת זאת, תתי הענפים בהם התמורה למשרה חודשית לעובד צפויה לגדול באופן משמעותי יותר בהשוואה לתפוקה החודשית לעובד הם פרסום וחקר שווקים (-34.1%); שידור ותוכניות רדיו וטלוויזיה (-11.4%) ויצירה, אמנות ובידור (-9.2%).

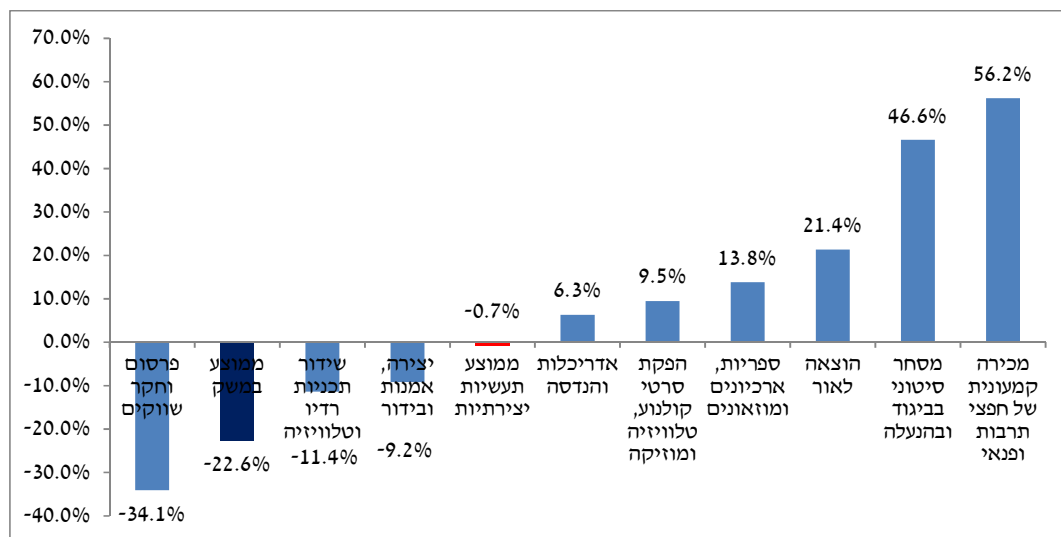
המסקנה המרכזית הנובעת מהנתונים המוצגים בפרק זה היא כי בתעשיות היצריות, כמו במשק בכללותו ישנה חשיבות עליונה לשפר את התפוקה החודשית לעובד ביחס לתמורה למשרה חודשית. שיפור התפוקה יוביל גם להגברת פריון העבודה, וגם ישפר את רווחיות הפירמות בתתי ענפי של התעשיות היצריות. כמו כן, שיפור התפוקה יכול להיות מתורגם לעלויות שכר משמעותיות ולשיפור תנאים בתעשיות היצריות, תעשיות בהן הביקוש לעובדים רק צפוי לגבור בעשורים הקרובים. בכדי לשפר את התפוקה החודשית לעובדים, כפי שנצביע בהמשך, נדרשת הכשרה מותאמת ומואצת לעובדים בתעשיות היצריות. קרי, נדרש שיפור משמעותי למערך ההכשרה המקצועית והאקדמית בתעשיות הללו.

טבלה 6: תמורה למשרות ותמורה למשרות חודשית לעובד בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצריות, 2018

תת ענף	תפוקה חודשית לעובד (ש)	תמורה למשרה חודשית לעובד (ש)	תפוקה בניכוי תמורה למשרה חודשית לעובד (ש)
מסחר סיטוני בביגוד ובהנעלה	25,531 ש	10,395 ש	15,136 ש
מכירה קמעונית בחנויות תרבות ופנאי	16,681 ש	7,385 ש	9,296 ש
הוצאה לאור	30,087 ש	8,761 ש	21,327 ש
הפקת קולנוע, וידאו, טלוויזיה ומוזיקה	43,504 ש	8,685 ש	34,820 ש
שידור רדיו וטלוויזיה	51,206 ש	16,384 ש	34,822 ש
אדריכלות והנדסה	38,827 ש	13,917 ש	24,911 ש
פרסום וחקר שווקים	36,327 ש	11,530 ש	24,796 ש
יצירה, אמנות ובידור	21,895 ש	9,040 ש	12,857 ש
הפעלת ספריות, ארכיונים ומוזאונים	24,334 ש	9,076 ש	15,258 ש
סך הכל תעשיות יצירתיות	32,930 ש	11,340 ש	21,590 ש
סך הכל במשק	32,729 ש	10,668 ש	22,061 ש

מקור: הערכת מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי עסקים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2011-2014

תרשים 8: תחזית שיעור השינוי בתפוקה חודשית לעובד בניכוי התמורה למשרה לעובד לחודש בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, אחוזים, 2018-2030

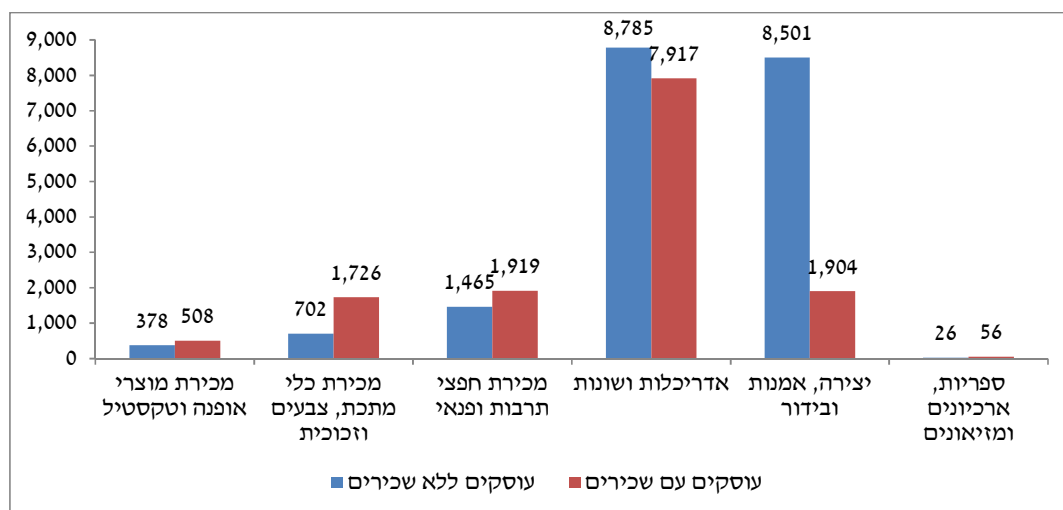
מקור: תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי עסקים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2011-2014

עצמאיים ופריילנסרים

בישראל, כמו במדינות שונות, בתעשיות היצרניות פועלים עצמאים רבים. בישראל, קיים מידע גלוי אודות שיעור העוסקים המעסיקים עצמאים ואלו אשר לא מעסיקים עצמאים בחלק קטן יחסית מבין תתי הענפים העוסקים בתעשיות יצרניות. מבין תתי הענפים לגביהם קיים מידע ניתן למנות כאלו הרלוונטיים לאופנה ולטקסטיל; לצורפות ולפיסול; למכירת חפצי תרבות ופנאי; לאדריכלות; ליצירה, אמנות ובידור; וספריות ארכיונים ומוזיאונים. נכון לשנת 2015, למעלה ממחצית מהעוסקים בתעשיות היצרניות בתתי ענפים בהם קיים מידע נגיש לא מעסיקים שכירים. 58.6% מהעוסקים בתחומים הללו לא העסיקו שכירים בעוד 41.4% בלבד העסיקו שכירים. בכלל המשק 50% מהעוסקים הרשומים במע"מ העסיקו שכירים ו-50% לא העסיקו שכירים. כלומר, שכיחותם של עצמאים בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצרניות גבוה יותר משכיחותם של עצמאים בכלל המשק.

תת הענף בו שיעור העסקת השכירים הוא הנמוך ביותר הוא היצירה, האומנות והבידור, בו רק 18.3% מהעוסקים העסיקו שכירים. הענפים בהם שיעור העסקת השכירים הוא הגבוה ביותר הם הספריות, ארכיונים ומוזיאונים (68.4%), מכירת מוצרי אופנה וטקסטיל (57.3%), ומכירת חפצי תרבות ופנאי (56.7%).

תרשים 9: מספר העוסקים בתתי-ענפים בתעשיות היצרניות, בהתאם לסוג תיק במע"מ, 2015

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

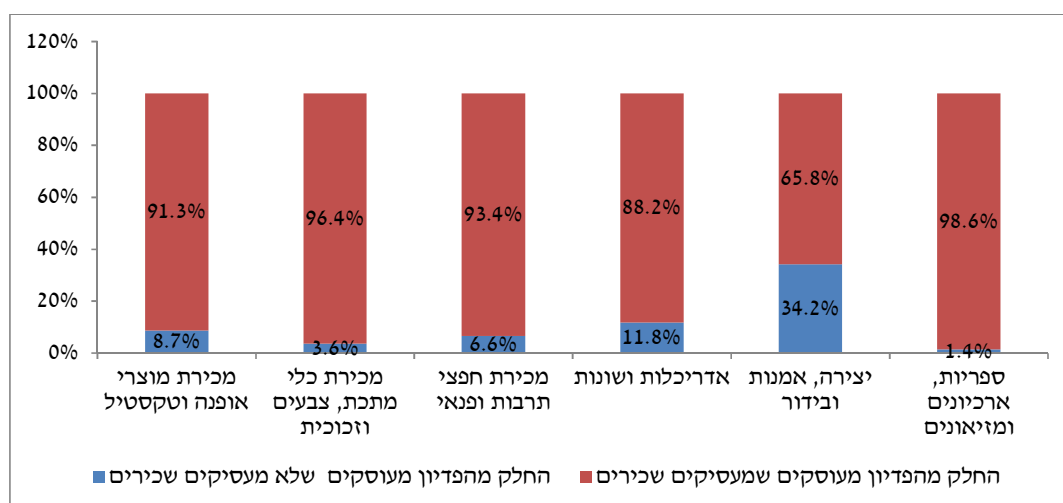
מבחינת נתוני המגמה בכל הנוגע לשיעורי העצמאיים בתעשיות הללו, ניתן לראות כי לא נרשם שינוי משמעותי החל משנת 2007, אז שיעור העוסקים בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצרניות עמד על 58.3%, לעומת 58.6% בשנת 2015. כלומר, חרף העובדה ששיעור העצמאים בתעשיות היצרניות גבוה בהשוואה לכלל המשק, הוא נותר ללא שינוי לאורך השנים. ייתכן כי שיפור הזכויות הסוציאליות של אוכלוסיית העצמאים והפריילנסרים בישראל יכולה לסייע לאנשים נוספים העוסקים בתעשיות יצרניות להפוך לעצמאים ולעודד יזמות וצמיחה בענף.

כאשר בוחנים את הפדיון בתתי-הענפים הללו, מתקבלת תמונה עגומה עבור עצמאים. עם זאת, חשוב לציין כי לא מדובר בתמונה שונה מכלל המשק בישראל, ויתכן ואף חיובית יותר. למרות ששיעור העצמאים גבוה מ-50% בתתי הענפים הרלוונטיים לתעשיות היצרניות הפדיון שלהם מהווה רק 11.4%

מסך הפדיון של תתי-ענפים הללו. במשק בכללותו סך הפדיון של העצמאים מהפדיון הכולל נמוך אף יותר ועומד על 6.0%.

בתת-הענף יצירה אמנות ובידור, 81.7% מהעוסקים הינם עצמאים, עם זאת רק 34.2% מהפדיון מקורו בהם. גם בתת ענף האדריכלות, בו 52.6% מהעוסקים הינם עצמאים, רק 11.8% מהפדיון מקורו באותם עצמאים. הפער בין שיעור העצמאים הגבוה לפדיון הנמוך מעיד על הקשיים שיש לעצמאים. **בדומה למדינות אירופאיות רבות, בכדי לפתור את בעיית הפדיון הנמוך יש לנקוט במספר צעדים – שיפור ושדרוג הכשרות בסיס והכשרות מתקדמות והתאמתן לעידן הדיגיטלי, שיפור נגישות למקורות מימון והכשרות בתחום התכניות העסקיות והאסטרטגיות שסיעו לעצמאים במיומנויות הקשורות לניהול עסק והובלתו אל עבר צמיחה יציבה.** בחינה השוואתית לאורך השנים מעידה כי לא מדובר בתופעה חד פעמית וכי באופן קבוע שיעור הפדיון של עצמאים בתתי-ענפים יצירתיים נמוכה באופן עקבי.

תרשים 10: שיעור הפדיון בתתי-ענפים בתעשיות היצירתיות, בהתאם לסוג תיק במע"מ, 2015

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

פרק ב' – מדיניות לקידום התעשיות היצרניות – השוואה בינלאומית

אוסטריה

גם באוסטריה, כמו בכלכלות אירופאיות אחרות, התעשיות היצרניות חוו צמיחה משמעותית לאורך העשור האחרון. בכל הנוגע לתעסוקה, נכון לשנת 2016 הועסקו בתעשיות היצרניות כ-150,000 עובדים, כ-4.5% מסך כוח העבודה בכלכלה האוסטרית. בסביבות ה-40,000 מועסקים, כ-27% מכלל המועסקים בתעשיות היצרניות באוסטריה הינם עצמאים. באופן כללי, כ-10% מהעצמאים באוסטריה מועסקים בתחומים של תעשיות יצרניות. כאשר בוחנים את מספר הפירמות, אזי ניתן לראות כי שיעור הפירמות העוסקות בתעשיות יצרניות הוא 10% מכלל הפירמות באוסטריה. קרי, העובדה ששיעור הפירמות בתעשיות אלו גבוה משיעור המועסקים בתעשיות אלו מעיד על כך שמדובר באופן כללי בפירמות קטנות יותר, דבר אשר בין היתר בא לידי ביטוי על ידי השיעור הגבוה של העצמאים בתחום.

הצמיחה במספר המועסקים בתעשיות היצרניות בין השנים 2008 ל-2016 עמדה על 15.6%, בעוד הצמיחה בכלל המשק האוסטרי עמדה על 6.7%, שוב שיעור צמיחה בתעשיות היצרניות יותר מכפול בהשוואה לכלל המשק האוסטרי. עם זאת, שיעור הגידול במספר הפירמות בתעשיות היצרניות עמד על 7.1% בעוד שיעור השינוי בכלל המשק האוסטרי עמד על 9.0%. כלומר, המשמעות היא שלא בהכרח נפתחו יותר עסקים חדשים בתעשיות היצרניות בהשוואה לשאר המשק, אלא שפירמות בתעשיות היצרניות בחרו להעסיק יותר עובדים בשנת 2016 בהשוואה לשנת 2008.

מעבר לזאת, בין השנים 2008 ל-2016 הצמיחה ברווחים ממכירות של התעשיות היצרניות עמדה על שיעור שנע בין 19% ל-21%, בהשוואה לצמיחה של 8.1% ברווחים ממכירות במשק האוסטרי כולו. קרי, **הצמיחה יותר ברווחים ממכירות בתעשיות היצרניות באוסטריה יותר מכפולה מהצמיחה ברווחים ממכירות בכלל המשק**. נכון לשנת 2016 הרווחים ממכירות בתעשיות אלו עמדו על 22 מיליארד יורו, כ-2.8% מסך הרווחים ממכירות של הכלכלה האוסטרית. התעשיות המרכזיות ביותר בכל הקשור לרווחים ממכירות הן התוכנה והמשחקים; פרסום; וספרים והוצאה לאור. ביחד תחומים אלו מהווים כ-70% מסך הרווחים ממכירות בתעשיות היצרניות במדינה. עם זאת, התחומים אשר חווים את הצמיחה הגדולה ביותר הם תעשיית הקולנוע (158.2%), עיצוב (113.5%), ותעשיית התוכנה והמשחקים (46.9%). מסקר שבוצע בקרב התעשיות היצרניות נמצא כי הפריחה בתעשיות אלו מובילה לגל של אופטימיות – 24.0% מאמינים כי רווחים ימשיכו לגדול ו-50% סבורים שהם יישארו בשיעור דומה לשיעורם כיום.

רוב מוחץ של הרווחים ממכירות באוסטריה מקורו במכירות בתוך המדינה (81.0%). היתר, כ-4 מיליארד יורו, יוצאו, כאשר מרבית הייצוא הוא למדינות אחרות באיחוד האירופי. בתחום הייצוא, התעשיות החזקות ביותר בתוך התעשיות היצרניות הן התוכנה והמשחקים, הפרסום, ספרים והוצאה לאור, אשר ביחד מחזיקות ביותר מ-80% מסך הייצוא של התעשיות היצרניות באוסטריה.

טבלה 7: סיכום נתונים מרכזיים אודות מכירות ותעסוקה בתעשיות היצרניות באוסטריה

¹ הפער בנתונים נובע משינוי צורת המדידה של הרווחים ממכירות בתעשיות היצרניות באוסטריה באותן שנים.

מועסקים ב-2016			רווחים ממכירות			תת תחום
שיעור עצמאיים	מספר עצמאיים	מספר מועסקים	% שינוי 2008-2016	% מסך המכירות	מכירות מיליוני יורו	
43.7%	7,807	17,842	7.8%	7.8%	1,719	אדריכלות
16.7%	3,827	22,939	14.0%	17.5%	3,852	ספרים והוצאה לאור
35.3%	8,041	22,764	14.0%	11.6%	2,556	אומנויות הבמה
38.7%	1,193	3,082	14.0%	1.6%	358	תעשיית המוזיקה
59.1%	2,146	3,632	113.4%	1.3%	284	עיצוב
37.6%	4,090	10,875	148.2%	7.4%	1,549	תעשיית הקולנוע
4.1%	65	1,572	2-	1.9%	411	רדיו וטלוויזיה
18.0%	7,410	41,186	46.9%	30.6%	6,739	תוכנה ומשחקים
33.2%	9,670	29,097	2.3%	20.6%	4,538	פרסום
28.9%	44,242	153,001	19.0%	100%	22,006	סך הכל

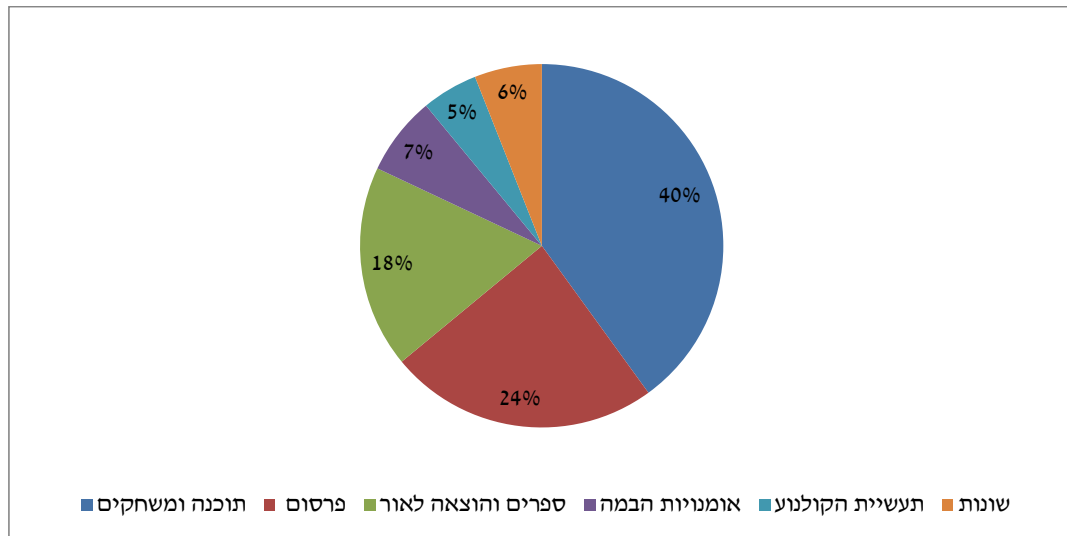
מקור: Kreativwirtschaft Austria

דגש נוסף שהרשויות האוסטריות מבליטות הוא הזליגה מהתעשיות היצרניות לשאר המשק האוסטרי. כך, נמצא כי הצמיחה בתעשיות היצרניות באוסטריה משפיעות גם על הצמיחה של תעשיות אחרות. בסקר שבוצע בקרב לקוחות של פירמות בתעשיות היצרניות נמצא כי 46% טענו כי התעשיות היצרניות סייעו מאוד לשפר את התדמית של העסק שלהם, ו-30% נוספים טענו כי התעשיות היצרניות סייעו בשיפור התדמית ברמה בינונית. מעבר לזאת, 39% השיבו כי התעשיות היצרניות סייעו מאוד בשיפור היזמות ו-25% דיווחו כי התעשיות היצרניות סייעו בשיפור היזמות במידה מסוימת. בסך הכל כ-46% מהפירמות בתעשיות היצרניות סייעו ללקוחותיהם שלהם בשיפור היזמות, בעיקר פירמות בתחום הפרסום והתוכנה. סיבות נוספות שבגינן פירמות מעריכות את השירותים של התעשיות היצרניות הן הגברת המודעות למותג, הגברת מכירות, יצירת מוצרים נוספים, הפחתת עלויות ושיפור ארגוני.

תרשים 11: התרומה של כל אחת מהתעשיות היצרניות באוסטריה לייצוא, אחוזים, 2016

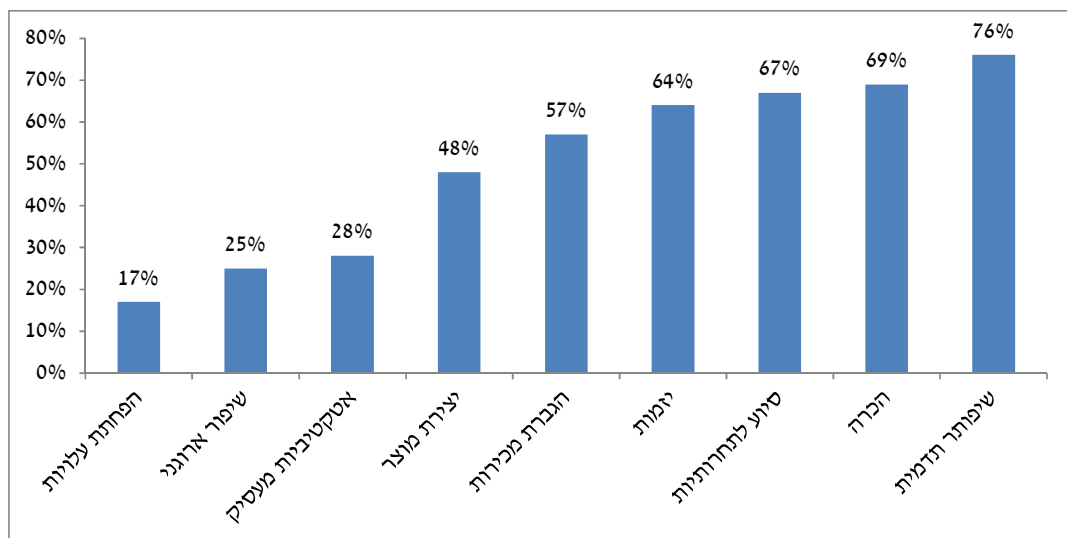
² לא ניתן להשוות את המידע בנוגע לענף הרדיו והטלוויזיה האוסטרי שכן תכנת רדיו אוסטרית מרכזית נרכשה על ידי המדינה ולא מופיעה בנתונים אלו.

מקור: Kreativwirtschaft Austria

תרשים 12: שיעור העסקים באוסטריה הטוענים בתעשיות היצירתיות מסייעים להם במידה רבה או בינונית בקטגוריות השונות, אחוזים, 2016

מקור: Kreativwirtschaft Austria

אחת הלקוחות המרכזיות של התעשיות היצירתיות במדינה היא ממשלת אוסטריה שאחראית ל-20% מסך הביקוש לשירותים ולמוצרים של תעשיות אלו. מאז שנת 2008, קיימת באוסטריה תוכנית "evolve" של המשרד הפדרלי למדע, מחקר וכלכלה המקדמת יזמות בתעשיות היצירתיות תוך התמקדות על שירותים, מודעות וסיוע פיננסי. מעבר לזאת, מספר מדינות פדרליות באוסטריה השיקו אסטרטגיות עצמאיות – יצירת רשתות בקרב התעשיות היצירתיות, השקת חללי עבודה לעבודה יצירתית, והגברת מודעות לתעשייה באמצעות אירועים וכנסים. התוכנית של הממשלה האוסטרית לקדם את התעשיות היצירתיות נשענת על שלושה רכיבים מרכזיים –

- **העצמה** – קידום היכולת התחרותית של התעשיות היצירתיות והעסקים היצירתיים באמצעות תוכניות לימוד ראשוניות ומתקדמות כאחד. בנוסף, ההעצמה מכוונת לשפר את התנאים

המקומיים באוסטריה בכדי שזו תוכל להפוך ליצואנית משמעותית יותר של שירותים ומוצרים הקשורים לתעשיות היצירתיות.

- שינוי – הגברת ההבנה של התעשיות היצירתיות לכך שיש להם יכולות לייצר שינוי מעבר לתעשיות היצירתיות עצמן בלבד. בכדי להגביר את האפקטים של הזליגה החיובית מהתעשיות היצירתיות לשאר המשק האוסטרי, יש לבצע שימוש ביוזמות יצירתיות במגזר הציבורי ולסייע בחיבור בין עסקים בתעשיות היצירתיות לסקטורים אחרים במשק.
- יזמות – נדרש להגביר את רמת היוזמות של התעשיות היצירתיות באמצעות חיזוק ידע בנוגע ליוזמה ושיפור הגישה למקורות שונים לגיוס הון כולל קרנות הון סיכון.

מעבר לזאת ממשלת אוסטריה מקדמת את התעשיות היצירתיות באמצעות מספר צעדים מרכזיים:

- מתן ואוצ'ר בסך 5,000 יורו לעסקים קטנים ובינוניים שעושים שימוש בפעם הראשונה בשירותים או במוצרים של התעשיות היצירתיות, וזו במטרה להפחית חששות מפניה ומהוצאות בהיקשרות עם חברות בתעשיות היצירתיות.
- סדנאות ואירועים המפגישים בין עסקים בתעשיות היצירתיות לעסקים בכלל המשק האוסטרי.
- הגברת המודעות לתהליכי רכש ציבוריים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות.
- יצירת שווקים דיגיטליים וקידום של קיימים בכדי להגביר את אפשרויות המפגש בין התעשיות היצירתיות לעסקים בתעשיות אחרות.
- חלוקת פרסים על שיתופי פעולה מוצלחים להגברת המודעות וההזדמנויות כתוצאה מהיקשרות של עסקים בתעשיות יצירתיות עם עסקים בשאר המשק.

ארצות הברית

בארצות הברית, בניגוד למדינות האירופאיות שנדגמו לצורך מחקר זה, שיעור התעסוקה בקרב התעשיות היצירתיות עבר מספר מגמות סותרות, ובסך הכל בין השנים 2008 ל-2015 מספר המועסקים בתעשיות אלו דווקא הצטמצם. בין השנים 2008 ל-2012 נרשמה ירידה משמעותית במספר המועסקים בתעשיות היצירתיות, ירידה שהפכה למגמה של עלייה רק בשנים 2013-2015. העלייה באותן שנים עמדה במוצע על 1.6% שנתית. ייתכן והירידה שאפיינה את השנים 2008-2012 מקורה במשבר הכלכלי הגלובלי שהכה באופן משמעותי בכלכלה האמריקאית. הסבר אפשרי נוסף הוא שבארה"ב, בניגוד למדינות אירופאיות רבות קיימות הגנות פחותות על תעשיות יצירתיות בהשוואה למדינות אירופיות. כך, בין היתר ההגנה על זכויות יוצרים פחותה בארה"ב.

עם זאת, היקף התעסוקה בתעשיות היצירתיות לא הצטמצם בכל ענפי התעסוקה בתעשיות הללו. ענפים אשר חלה בהם פריחה בהיקף התעסוקה הם אומנויות הבמה (140%), השכלה באמנויות פלסטיות (33%), עיצוב מערכות מחשב (31%) ועיצוב תעשייתי (21%). הענפים שהיקף התעסוקה בהם ירד בקצב המשמעותי ביותר הם צילום (32%), ייצור מוצרי אמנות (27%) ואדריכלות נוף (23%). נכון לשנת 2015, הענפים המשמעותיים ביותר בתעשיות היצירתיות בארה"ב הם שירותי התמיכה באמנות³ (1.2 מיליון

³ שירותי התמיכה באמנויות כוללים: שכירות, מענקים ושירותים, איגודים, שירותי תמיכה וממשל שונים.

איש), התעשייה הקמעונאית של מוצרי אמנות (767 אלף איש), קולנוע (392 אלף איש) והוצאה לאור (329 אלף איש). **בסך הכל, בשנת 2015 התעשיות היצריות בארה"ב היוו 3.5% מכלל כוח התעסוקה במדינה.**

התפוקה הגולמית הנומינלית עמדה באותה שנה על 1,269,072 מיליון דולר וזו היוותה 4.2% מהתמ"ג של ארה"ב. בניגוד למגמה של התעסוקה, בכל הנוגע לתפוקה הנומינלית, השנים 2008-2015 אופיינו בצמיחה של 19%. עם זאת, כלל המשק האמריקאי צמח ב-23% באותם שנים. קרי, חרף הצמיחה בתעשיות היצריות, שהתרחשה בתקופה שבה כוח האדם בהן הצטמצם, הצמיחה במשק האמריקאי בכללותו היתה מהירה יותר. כתוצאה מכך, החלק של התעשיות היצריות מהתמ"ג הצטמצם מ-4.4% ב-2008 ל-4.2% ב-2015.

בכל הנוגע לחלקם של ענפי המשנה לתפוקה הנומינלית של התעשיות היצריות, הענפים המשמעותיים ביותר הם לא בהכרח הענפים הגדולים ביותר מבחינת תעסוקה. 20% מהתפוקה מקורה בענף השידור, 12% נוספים בענף שירותי התמיכה באומנות, 10% מענף הקולנוע, 10% מענף ההוצאה לאור ו-8% מענף אמנויות הבמה. הענפים אשר התפוקה בהם צומחת בקצב המהיר ביותר בקרב התעשיות היצריות הם מוזיאונים (234%), שידור (80%), עיצוב מערכות מחשב (55%), עיצוב תעשייתי (44%), אמנויות הבמה (33%) ופרסום (31%). הענפים בהם התפוקה הצטמצמה בשיעורים המשמעותיים ביותר הם ענפי ייצור של מוצרי אמנות (17%), אדריכלות נוף (14%) ואדריכלות (8%).

החשיבות של התעשיות היצריות בארה"ב משתנה בחלוקה למדינות השונות בה. כך, נמצא כי החשיבות של התעשיות היצריות היא משמעותית במיוחד במדינות ניו-יורק וקליפורניה, בהן הן מהוות כ-7% מהתמ"ג במדינה (Gross State Product). שתי המדינות הללו הן בין החשובות ביותר בכלכלה האמריקאית ומהוות יותר מ-20% מהתמ"ג של ארה"ב.

טבלה 8: סיכום נתונים מרכזיים אודות תפוקה ותעסוקה בענפים נבחרים בתעשיות היצירתיות בארה"ב

מועסקים 2015		תפוקה נומינלית			תת תחום	
% שינוי מ-2008	מספר מועסקים	% שינוי מ-2008	% מסך המכירות	במיליוני דולר		
140%	262,000	32.6%	7.6%	96,311	אמנויות הבמה	
12%	134,000	233.7%	2.9%	36,453	מוזיאונים	
4%	148,000	30.9%	4.2%	52,853	פרסום	
-19%	116,000	-8.0%	2.2%	28,333	אדריכלות	
-23%	24,000	-14.3%	0.4%	4,920	אדריכלות נוף	
-8%	24,000	16.7%	1.2%	15,032	עיצוב	
21%	34,000	43.6%	0.2%	2,720	תעשייתי	
-14%	63,000	13.7%	1.0%	12,251	גרפי	
31%	21,000	54.8%	0.3%	4,414	מערכות מחשב	
0%	3,000	34.2%	0.1%	1,029	שונות	
-32%	72,000	19.5%	1.3%	16,976	צילום	
33%	52,000	26.9%	0.5%	6,150	השכלה	
4%	99,000	24.2%	0.7%	8,510	שירותים	
-19%	329,000	-4.3%	9.7%	123,522	הוצאה לאור	
7%	392,000	17.4%	10.3%	130,285	קולנוע	
-14%	12,000	8.9%	1.8%	22,616	הקלטת מוזיקה	
-5%	410,000	79.2%	19.6%	248,781	שידור	
-27%	175,000	-16.5%	3.0%	37,733	ייצור	
-	1,199,000	-	12.4%	157,218	שירותי תמיכה באמנות	
-8%	108,000	-3.5%	1.8%	22,621	בנייה	
-1%	205,000	15.9%	4.2%	53,501	תחבורה ואחסון	
1%	767,000	26.6%	6.3%	79,665	תעשיית הקמעונאות	
-4%	207,000	6.4%	3.8%	48,585	שונות	
-5%	4,917,000	19.3%	100%	1,269,072	סך הכל	

מקור: Bureau of Economic Analysis, U.S. Department of Commerce

בבריטניה המחלקה לדיגיטל, תרבות, מדיה וספורט (DCMS) אחראית על ריכוז ואיסוף מידע הקשור לתעשיות היצירתיות במדינה. הנתונים הנאספים כוללים מידע על 9 קבוצות שונות – פרסום ושיווק; ארכיטקטורה; מלאכת-יד; עיצוב ועיצוב אופנה; קולנוע, טלוויזיה, וידאו, רדיו וצילום; טכנולוגיות מידע, תוכנה ושירותי מחשוב; הוצאה לאור; מוזיאונים, גלריות וספריות; מוזיקה, הופעות ואמנות ויזואלית. בסך הכל התעשיות היצירתיות שוות ל-92 מיליארד פאונד ו-2 מיליון משרות. **הצמיחה של התעשיות היצירתיות כפולה מהצמיחה בכלל המשק הבריטי.**

סך הכל, הנתונים הבריטים מראים כי בין השנים 2011-2017 נרשם גידול של 28.6% במספר המועסקים בתעשיות אלו במדינה. באופן ספציפי יותר, הגידול המשמעותי ביותר נרשם בעיצוב ועיצוב אופנה (57.0%), בטכנולוגיות מידע, תוכנה ושירותי מחשוב (47.5%), במוזיקה, הופעות ואמנות ויזואלית (32.5%), ובפרסום ושיווק (28.1%). **בין השנים, 2011 ל-2017 גדל חלקם של המועסקים בתעשיות יצירתיות מ-5.2% ל-6.1%, גידול שבא לידי ביטוי באמצעות תוספת של 450 אלף מועסקים. באופן צפוי, הגידול המשמעותי ביותר בתחום התעשיות היצירתיות בבריטניה⁴ נרשם בתחומים כמו עיצוב, פרסום ושיווק. התחזיות הן כי עד 2023 מספר המועסקים בתעשיות אלו ימשיכו לגדול בקצב משמעותי וכי יתווספו 600,000 משרות בתעשיות אלו.**

לצד הנתונים על מספר המועסקים, ה-DCMS פרסמו נתונים לפיהם היצוא של התעשיות היצירתיות גדל בין השנים 2009 ל-2014 ב-48.9%. מדובר בגידול ביצוא שהוא כמעט וכפול מסך הגידול ביצוא בבריטניה באותם שנים, ומציב את סך היצוא של התעשיות היצירתיות על 9.0% מסך הייצוא בבריטניה. באופן ספציפי, בין השנים 2009 ל-2014 שיעור הייצוא גדל במיוחד בתתי הענפים של הוצאה לאור (165.7%), מוזיקה, הופעות ואמנות ויזואלית (125.2%), עיצוב אופנה (94.9%). תת הענפים בהם הייצוא היה המשמעותי ביותר נכון לשנת 2014 היו טכנולוגיות המידע, תוכנה ושירותי מחשב (8.8 מיליארד פאונד), קולנוע, טלוויזיה, וידאו, רדיו וצילום (4.7 מיליארד פאונד), פרסום ושיווק (2.7 מיליארד פאונד) והוצאה לאור (2.1 מיליארד פאונד). סך הכל הייצוא של התעשיות היצירתיות עמד בשנת 2014 על קרוב ל-220 מיליארד פאונד⁵.

לאור עליית קרנן של התעשיות היצירתיות בבריטניה, הרשויות החלו לגבש תוכניות בכדי לחזק ולשפר את התעשיות הללו. בהמשך לתוכניות עבר דוגמת 'Creative Britain' משנת 2008, בנובמבר 2017 פרסמה בריטניה ספר לבן תחת הכותרת 'אסטרטגיה תעשייתית – בניית בריטניה שמתאימה לעתיד', במסגרתו התעשיות היצירתיות מקבלות התייחסות נרחבת. בהתאם למדיניות המתוארת בספר, הביקוש הגלובלי לתוכן יצירתי בריטי נמצא במגמת עלייה משמעותית, ולתעשיות היצירתיות אף השפעה משמעותית על התפקיד של בריטניה לאחר השלמת היציאה מהאיחוד האירופי, ה-Brexit.

---

⁴ כאשר תחום טכנולוגיות המידע, תכנות ושירותי מחשוב לא נלקח בחשבון כחלק מהתעשיות היצירתיות.
⁵ Creative Industries 2016: Focus On. (2016). Department for Digital Culture, Media & Sport. <https://www.gov.uk/government/publications/creative-industries-2016-focus-on/key-findings> [accessed: 06/02/2019]

טבלה 9: סיכום נתונים מרכזיים אודות ייצוא ותעסוקה בתעשיות היצירתיות בבריטניה

מועסקים (2017)			ייצוא (2014)			תת תחום
% שינוי 2011-2017	% מכלל המועסקים	מספר מועסקים	% שינוי 2009-2014	% מכלל הייצוא	ייצוא מיליוני פאונד	
28.1%	9.5%	190,000	29.7%	14.0%	2,771	פרסום ושיווק
10.4%	5.2%	104,000	39.9%	2.3%	446	ארכיטקטורה
17.5%	0.5%	10,000	-	-	-	מלאכת-יד
57.0%	8.0%	160,000	94.9%	1.1%	226	עיצוב ועיצוב אופנה
24.1%	13.0%	261,000	23.5%	23.8%	4,724	קולנוע, טלוויזיה, וידאו, רדיו וצילום
47.5%	35.5%	712,000	52.0%	44.6%	8,834	טכנולוגית מידע, תוכנה ושירותי מחשוב
-9.2%	9.5%	192,000	165.7%	10.8%	2,142	הוצאה לאור
5.7%	4.8%	96,000	-	-	-	מוזיאונים, גלריות וספריות
32.5%	14.1%	283,000	125.2%	3.3%	644	מוזיקה, הופעות ואמנות ויזואלית
28.6%	100.0%	2,008,000	48.9%	100.0%	19,809	סך הכל

מקור: המחלקה לדיגיטל, תרבות, מדיה וספורט, בריטניה

ניתן לחלק את ההמלצות הבריטיות לחמישה תחומים עיקריים – רעיונות, אנשים, תשתיות, סביבה עסקית ומקומות:

• רעיונות

- הגדלת ההשקעה במחקר ופיתוח (R&D) ל-2.4% מה-GDP עד לשנת 2017. מתוך זה נכללת השקעה של 64 מיליון פאונד במועצת המחקר של מדעי הרוח והאומנויות שתיצור **שותפויות בין אוניברסיטאות לעסקים יצירתיים**.
- הגדלת זיכוי המס על מחקר ופיתוח ל-12%.
- השקעה של 725 מיליון פאונד באסטרטגיות תעשייתיות חדשות.

• אנשים

- **השכלה והכשרה** - הקמת מערך השכלה טכנית שיכולה להתחרות עם מקבילותיה מסביב לעולם כמו גם הגברת מגוון הכישורים של המועסקים בתעשיות היצירתיות

באמצעות הקמת תוכניות לקריירות יצרניות שינוהלו על ידי המגזר העסקי במטרה לייצר 2,000 בתי ספר ו-600,000 תלמידים בשנתיים.

- **שיפור הסטנדרטים של ההכשרות המקצועיות** ויצירת מערך הכשרה מחדש של אנשים והתאמת כישורים לעידן הדיגיטלי.

• תשתיות

- הגדלת ההשקעה בקרן הלאומית לפרודוקטיביות ל-31 מיליארד פאונד תוך תמיכה בהשקעות בתחבורה, דיור ותשתיות דיגיטליות.
- תמיכה בכלי תחבורה אלקטרוניים באמצעות השקעה בתשתיות טעינה ומענקים בסך כולל של 500 מיליון פאונד.
- שדרוג התשתיות הדיגיטליות באמצעות השקעה ציבורית של מיליארד פאונד, כולל 176 מיליון פאונד ל-5G ו-200 מיליון פאונד לאזורים ספציפיים לעודד פריסה של תשתיות רשתות סיבים.

• סביבה עסקית

- השקעה ופריסה של שותפויות בין הממשלה והתעשייה במטרה לקדם את הפרודוקטיביות של הסקטור היצירתי.
- טיפול בסוגיית זכויות היוצרים בתעשיות היצרניות תוך התייחסות לקודים חדשים כמו רשתות חברתיות, פרסום דיגיטלי ושווקים דיגיטליים.
- הפחתת חסמים ליצירה של צמיחה פיננסית - תמיכה ממשלתית בחיבור בין עסקים בתעשייה היצרנית לבין גופים פיננסיים, בדגש על עסקים המצויים בפריפריה הגיאוגרפית של בריטניה.
- הקמת מועצה לסחר והשקעה בתעשיות היצרניות במטרה להגביר את הייצוא של התעשיות היצרניות ב-50% עד ל-2023.

• מקומות

- יצירת תכניות אסטרטגיות מקומיות הנשענות על נקודות חוזק מקומיים והזדמנויות כלכליות. במסגרת זאת יוקמו מרכזים ליצרניות בעלות של 20 מיליון פאונד שיסייעו לשותפויות מקומיות לגייס השקעות בתחום התעשיות היצרניות.
- יצירת קרנות בתוך ערים שתהיינה אחראיות על תחבורה עירונית. מדובר בפרויקט שיאפשר שיפור של פרודוקטיביות באמצעות חיבור בין חלקים שונים בעיר.

גרמניה⁶

מדינה נוספת בה התייחסות משמעותית לתעשיות היצרניות היא גרמניה. בסך הכל בשנת 2016 הועסקו במדינה 1.6 מיליון אנשים בתעשיות היצרניות, כ-4.7% מכלל המועסקים במדינה. בין השנים 2010 ל-2016 נרשם גידול של 13.36% במספר עובדי הליבה בתעשיות היצרניות במדינה. בהתאם לנתונים

---

⁶ Bertschek, I., Erdsiek, D., Kimpeler, S., Ohnemus J., Rimmer, C. (2017). 2017 Cultural and Creative Industries Monitoring Report: German Federal Ministry for Economic Affairs and Energy and the Cultural and Creative Industries Initiative of the Federal Government.

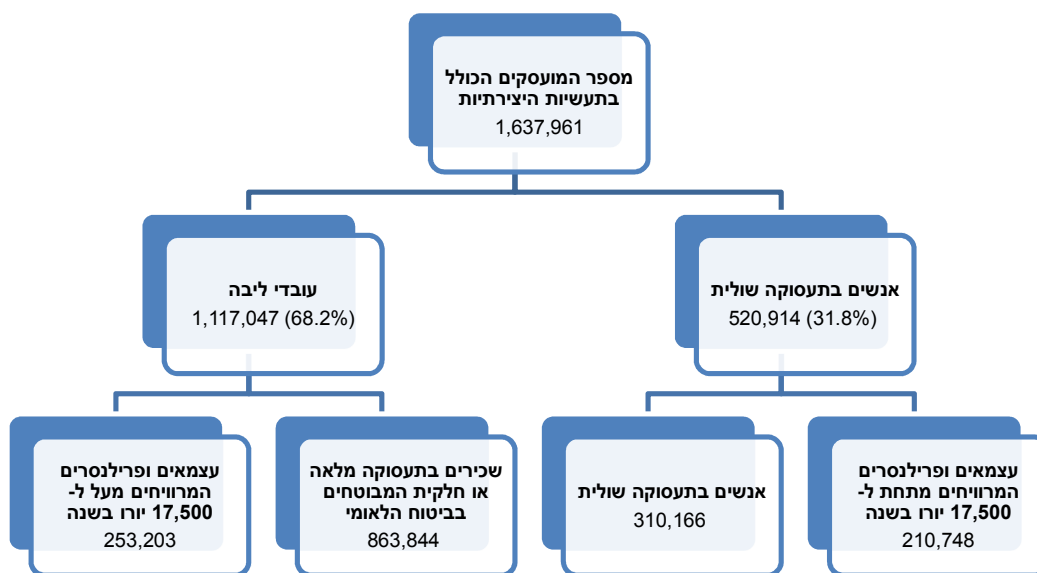
הרשמיים עובדים בתעשיות היצרניות בגרמניה מחולקים לשתי קטגוריות שונות. הקטגוריה הראשונה היא של **עובדי ליבה**, כלומר מועסקים שעובדים באופן ישיר בתעשיות היצרניות. נכון לשנת 2016 מדובר היה ב-1.1 מיליון מועסקים, ואלו מהווים נכון לשנת 2016 כ-68.2% מכלל העוסקים בתעשיות יצרניות. מתוכם, כ-77.3% הינם שכירים המבוטחים על ידי הביטוח הלאומי (בין אם מועסקים במשרה מלאה ובין אם במשרה חלקית). החלק הנותר, 22.7% הינם עצמאים ופריילנסרים המרוויחים מעל ל-17,500 יורו בשנה.

הקטגוריה השנייה, בה הועסקו בשנת 2016 כ-31.8% מהעובדים בתעשיות היצרניות היא של אנשים **בתעסוקה שולית** (Marginal Employment). בהתאם להגדרה הגרמנית מדובר בתעסוקה שאינה מאפשרת חיים בכבוד, ולא פעם מדובר בהכנסה צדדית או זמנית. חלקם הינם שכירים המועסקים בתעסוקה שולית וחלקם הם עצמאים ופריילנסרים המרוויחים פחות מ-17,500 יורו בשנה.

הענפים בהם נרשם הגידול המשמעותי ביותר במספר המועסקים בין 2010 ל-2016 הם התכנות והמשחקים (51.35%), אמנויות הבמה (25.73%), ארכיטקטורה (19.77%) ועיצוב (15.84%). בענפים אחרים נרשמה ירידה במספר המועסקים בין השנים הללו. כך נרשמו ירידות בעיתונות (-9.29%), בענף הספרים (-6.75%) ובאומנות (-5.82%).

כאשר בוחנים את המכירות בחלוקה לתתי הענפים בתחום ניתן לראות כי בין השנים 2010 ל-2016 נרשמה עלייה של 10.4% בסך המכירות בתעשיות היצרניות בגרמניה. ישנו מתאם מסוים בין השינוי בתעסוקה לשינויים במכירות בענפים השונים. הענפים בהם נרשם הגידול המשמעותי ביותר במכירות הם מוזיקה (27.9%), תכנות ומשחקים (26.0%), אמנויות הבמה (25.5%), ארכיטקטורה (23.5%) ושידור (23.2%). בולט בהיעדרו הוא ענף העיצוב, שלמרות שהגידול במספר המועסקים בו הגיע כמעט ל-20% הגידול במכירות נותר על 4.2% בלבד. ענפים בהם נרשמה ירידה במכירות הם אותם ענפים בהם אחוז שינוי שלילי במספר המועסקים - אומנות (-8.9%), ספרים (-4.9%) ועיתונות (-2.9%).

תרשים 13: מבנה התעסוקה בתעשיות היצרניות בגרמניה, 2016

מקור: המשרד הפדרלי לענייני יחסים כלכליים ואנרגיה בגרמניה

טבלה 10: סיכום נתונים מרכזיים אודות מכירות ותעסוקה בתעשיות היצרניות בגרמניה

תת תחום	מכירות			עובדי ליבה	
	מכירות מיליוני יורו	% מסך המכירות	% שינוי 2010-2016	מספר מועסקים	% מכלל המועסקים
מוזיקה	8,691	5.0%	27.9%	50,037	4.1%
ספרים	13,514	7.8%	-4.9%	71,673	5.9%
אומנות	2,156	1.3%	-8.2%	18,045	1.5%
קולנוע	9,796	5.7%	8.9%	59,342	4.9%
שידור	9,992	5.8%	23.2%	42,919	3.5%
אמנויות הבמה	4,668	2.7%	25.5%	41,769	3.5%
עיצוב	19,041	11.0%	4.2%	145,822	12.1%
ארכיטקטורה	10,503	6.1%	23.5%	122,044	10.1%
עיתונות	30,505	17.7%	-2.9%	148,138	12.2%
פרסום	26,242	15.2%	2.0%	149,380	12.4%
תכנות ומשחקים	35,829	20.8%	26.0%	380,953	31.5%
שונות	1,391	0.8%	-14.2%	15,140	1.3%
סך הכל	172,328	100%	10.4%	1,209,512	100%

מקור: המשרד הפדרלי לענייני יחסים כלכליים ואנרגיה בגרמניה

כפי שניתן לראות ממבנה התעסוקה של התעשיות היצרניות בגרמניה, אלמנט משמעותי אליו הרשויות מתייחסות הוא התנאים הסוציאליים של המועסקים בתחום. אחד המדדים אותו בוחנים הרשויות בגרמניה הוא מספר המועסקים הזכאים לתשלומים של מערך הביטוח הלאומי במדינה. בשנת 2016 864,000 שכירים המועסקים בתעשיות היצרניות (שכירים המצויים בקטגוריית עובדי הליבה) מבוססים בביטוח הלאומי. בנוסף אליהם מצטרפים 253,000 עצמאים ופריילנסרים. מדובר בעלייה של 3.5% של אנשים הזכאים לתשלומי ביטוח לאומי ביחס לנתונים של 2015. עם זאת, ישנו מספר רב של מועסקים בתעשיות היצרניות המצויים בתעסוקה שולית (כ-520,000 איש). גרמניה לוקחת חלק פעיל בהפחתה של צורות העסקה אלו ומספקת מענה לתנאים של ביטחון סוציאלי לפריילנסרים ולמועסקים בתעשיות היצרניות.

מסקר שבוצע בגרמניה נמצא כי 55% מהעסקים בתעשיות היצרניות עושות שימוש בפריילנסרים. הענף אשר מעסיק את שיעור הפריילנסרים הגבוה ביותר הוא ענף התכנות והמשחקים, בו 72.5% מהמועסקים הינם פריילנסרים. לעומת זאת, בתחום האמנות שיעור הפריילנסרים הוא הנמוך ביותר - 30.7% מכלל

⁷ בפועל המספר עומד על כ-1.1 מיליון מועסקים לאור כפילויות שונות שלא נלקחות בחשבון בחישוב זה.

המועסקים בענף. באופן ספציפי, ישנה שונות גדולה בין הענפים השונים של התעשיות היצרניות בכל הקשור להעסקה של פרילנסרים. מאפיינים נוספים של התעשיות היצרניות בגרמניה היא ש-72.9% מהעובדים בתחום נוהגים לעבוד בזמן שהם מתניידים או אצל הלקוחות שלהם; 67.0% עובדים בשעות עבודה גמישות וב-41.8% מהחברות ישנה גמישות בכל הנוגע לעבודה מהבית או בחללים משותפים.

האתגרים המרכזיים שפירמות בתחום התעשיות היצרניות בגרמניה חוות קשורים לתחומים של עבודה ומיומנויות. 80% מהפירמות בגרמניה טוענות כי סיוע פיננסי להכשרה ראשונית או מתקדמת לעובדים שלהם הינה חיונית להצלחת העסק. 65% חושבים כי יש צורך להתאים מחדש תכנים של תוכניות הכשרה מקצועית כך שיהיו רלוונטיים לשוק העבודה הנוכחי. בנוסף, מעבר לתחום ההכשרות המקצועיות, 67% מהפירמות מעידות כי בכדי להקל על תהליך מילוי משרות פנויות והכשרת עובדים יש לשפר את התנאים הסוציאליים של אוכלוסיית הפרילנסרים.

במסגרת כך הרשויות בגרמניה ממליצות על ארבעה צעדים מרכזיים בכדי לשפר את מצבם של התעשיות היצרניות:

- **הכשרה מקצועית** – עסקים רבים בגרמניה מעידים על קשיים בגיוס כוח עבודה בעל מיומנויות מתקדמות ומתאימות לשוק העבודה. כיום בכדי להתמודד עם מחסור במיומנויות בקרב עובדים, 37.3% מהפירמות מחפשות לאפשר לעובדים שלהם הכשרות מקצועיות מתקדמות נוספות. בנוסף, מומלצת תמיכה נרחבת יותר להכשרות ראשוניות ומתקדמות של עובדים, תוך מתן דגש על סיוע למועסקים בעסקים קטנים ומתן כישורים הרלוונטיים לשוק העבודה בעידן הדיגיטציה.
- **ייעוץ וליווי** – הרחבת שירותי הייעוץ הן למועסקים והן למעסיקים בכל הנוגע לאפשרויות ההכשרה השונות. כמו כן, תהליך הייעוץ והליווי צריך לכלול סיוע ביצירה של רשתות וחבורים שונים בתחום הכשרה.
- **מודעות ציבורית** – הרחבת הדיון בנוגע לחשיבות של הכשרות ותארים בתחום התעשיות היצרניות לצד הצורך בשינוי והתאמה של התכנים לשוק העבודה העתידי. בהקשר זה נדרש להרחיב את שיתוף הפעולה בין המגזר העסקי בתעשיות היצרניות לבין המוסדות להשכלה גבוהה ולעדכן את הסילבוסים של תוכניות הלימוד בהתאם.
- **תנאים סוציאליים** – נדרשת חשיבה אודות צעדים נוספים שישפרו את הביטחון הסוציאלי של הפרילנסרים, אוכלוסייה משמעותית מבין העובדים בתעשיות היצרניות.

דנמרק

התעשיות היצרניות בדנמרק ידועות בעיקר בזכות ענפי עיצוב האופנה והרהיטים. אכן, התעשיות היצרניות בדנמרק מהוות רכיב משמעותי מהכלכלה הדנית, ומשום שייצור יצירתי תמיד היה משמעותי עבור הכלכלה הדנית, ניתן לראות כי בעשורים האחרונים ישנה פריחה משמעותית בייצוא של התעשיות היצרניות הדניות. מעבר לזאת, הממשלה הדנית מעורבת באופן ישיר בעידוד הייצוא של התעשיות היצרניות הדניות, בין היתר באמצעות הקמת צוות שאחראי על עידוד הצמיחה בתעשיות הללו ושמירת היתרון התחרותי הדני גם בעתיד.

התעשייה היצירתית המשגשגת ביותר בדנמרק היא תעשיית עיצוב האופנה, אשר הרווחים שלה בשנת 2016 בלבד עמדו על 59 מיליארד DKK (כתר דני), שהם בערך 9 מיליארד דולר. סך הכל, הרווחים של התעשיות היצירתיות הדניות עמדו על 231 מיליארד DKK, קרי, בערך 35 מיליארד דולר. **סך הכל תעשיית עיצוב האופנה היוותה מעט יותר מרבע מהרווחים של התעשיות היצירתיות במדינה.** עוד ענף משמעותי בקרב התעשיות היצירתיות בדנמרק הוא ענף הפקת התוכן והמחשבים אשר הרוויח סכום דומה של 56 מיליארד DKK. ענפים בעל סדר גודל בינוני בתעשיות היצירתיות הם הריהוט והעיצוב הנושאים רווחים בסך 33 מיליארד DKK (5 מיליארד דולר), ההוצאה לאור עם 26 מיליארד DKK (3.9 מיליארד דולר), ורדיו וטלוויזיה עם 24 מיליארד DKK (3.6 מיליארד דולר). **בסך הכל הרווחים של התעשיות היצירתיות בדנמרק צמחו בכ-6% החל משנת 2009.**

בכל הנוגע לתעסוקה בתעשיות היצירתיות מועסקים בדנמרק כ-86,740 אנשים במשרות מלאות, כאשר רובם עובדים בתעשיית הפרסום (17,640) ועיצוב האופנה (15,042). למרות שענף הפקת התוכן והמחשבים הוא אחד הרווחיים בקרב התעשיות היצירתיות, התעסוקה בו מסתכמת ב-10,000 מועסקים בלבד. גם ענפי הרהיטים, העיצוב, הרדיו והטלוויזיה מעסיקים כל אחד כ-10,000 מועסקים. **סך הכל, נכון לשנת 2016 שיעור המועסקים בתעשיות היצירתיות בדנמרק עמד על 4.3% מכלל המועסקים במדינה. עם זאת, שיעור המועסקים בתעשיות היצירתיות צנח החל מ-2009 ב-7%, אז התעשיות היצירתיות עמדו על 4.6% מכלל המועסקים במדינה.**

טבלה 11: סיכום נתונים מרכזיים אודות מכירות ותעסוקה בתעשיות היצירתיות בדנמרק

מועסקים		רווחים		תת תחום
% מסך המועסקים	מספר מועסקים	% מסך הרווחים	מכירות מיליארדי DKK	
17.3%	15,042	25.4%	58.6	אופנה
11.5%	10,013	24.1%	55.8	הפקת תוכן ומחשבים
11.9%	10,353	14.0%	32.5	ריהוט ועיצוב פנים
11.7%	10,177	10.2%	23.7	רדיו וטלוויזיה
7.8%	6,778	4.9%	11.4	פרסום
7.0%	6,062	3.1%	7.3	אדריכלות
3.7%	3,224	2.7%	6.3	עיצוב
20.3%	17,642	11.4%	26.4	ספרים ותקשורת
1.9%	1,614	2.0%	4.6	קולנוע ווידאו
5.5%	4,788	1.3%	3.0	אמנות ויצירה
1.2%	1,059	0.7%	1.7	מוזיקה
100%	86,737	100%	231.3	סך הכל

מקור: World Bank ו- Trading Economics

בניגוד לתעסוקה, נרשמה עלייה משמעותית בכל הקשור לייצוא של התעשיות היצירתיות הדניות בין 2009 ל-2016. בעוד שהרווחים של התעשיות היצירתיות הדניות עלו בכ-6%, שיעור הייצוא גדל ב-50% באותו פרק זמן. התעשיות היצירתיות אחראיות לכ-9% מכלל הייצוא בשנת 2016, לעומת 6% מכלל הייצוא בשנת 2009. **הצמיחה המשמעותית בייצוא של התעשיות היצירתיות בדנמרק הוא תוצר ישיר של מעורבות ממשלתית ותמיכה שזו מספקת בתעשיות היצירתיות.** בין היתר, הממשלה הקימה צוות צמיחה לתעשיות היצירתיות הכולל בכירים מהתעשייה כמו גם נציגי ממשל. **אחת ההמלצות המרכזיות של הצוות היא כי נדרש להגביר את הגישה של התעשיות הללו לכוח אדם מיומן ונדרשת הפשטה של תהליכי מיומן.** כמו כן, נדרש להגביר את שיתוף הפעולה בין הסקטור העסקי לסקטור הציבורי, הגנה ואכיפה משמעותיות יותר על זכויות יוצרים ונראות בינלאומית מוגברת של התעשיות היצירתיות הדניות.

להלן 5 המלצות המדיניות העיקריות של צוות החשיבה הדני:

1. **שיפור הגישה לכוח עבודה מיומן** – לצורך כך הוחלט על הקמת ה-Danish Creative Factories – חלל המאפשר פיתוח שיתופי פעולה בין חברות, סטודנטים וחוקרים.
2. **שיפור הגישה להון לעסקים חדשים ודיגיטליים** – שימוש באינדקטורים לביצוע הערכות וחישובי סיכונים לצורך השקעה בעסקים יצירתיים דיגיטליים והנעה של יותר אירועים תרבותיים.
3. **שיפור שיתוף הפעולה בין המגזר הציבורי לפרטי** – הקלת תנאי המכרזים למגזר העסקי במתן שירותים יצירתיים למגזר הציבורי. כמו כן נקבע כי רכש ממשלתי צריך לתת דגש לחדשנות וקיימות.
4. **שיפור האכיפה על זכויות קניין רוחני**
5. **הגברת הנראות הבינלאומית** – יצירת שותפת עסקית וציבורית בכדי לקדם את הנרטיב על ה-DNA של התעשיות היצירתיות בדנמרק, מתן הטבות וסיוע לעסקים קטנים ובינוניים בכל הנוגע לייצוא, והקמה של תכנית פיילוט בת שלוש שנים עם הטבות למפיקי קולנוע ואנימציה.

באופן ספציפי ניתן לקבוע כי המדיניות הדנית הינה להאיץ את פרק הזמן הנדרש למוצר לעבור משלב העיצוב לשלב שבו הוא נמצא בשוק (time to market). ישנה הבנה כי מדובר ברכיב משמעותי הדורש התייחסות בתחום התעשיות היצירתיות הדניות בכדי לשמר את היתרון של הגעת מוצרים ראשונים לשוק.

בדנמרק ישנן שלושה איגודים מרכזיים בתחום התעשיות היצירתיות. האיגוד הראשון הוא Design Denmark והוא כולל 800 חברות מתחומי העיצוב, כולל LEGO ו-Maersk. האיגוד השני הוא איגוד עיצוב האופנה הדני (Danish Fashion Institute) והוא כולל 135 חברות. האיגוד השלישי והאחרון הוא איגוד העץ ותעשיות הרהיטים (Danish Association of Wood and Furniture Industries) הכולל 450 חברות.

האיחוד האירופי

כבר ב-2012 אפיין האיחוד האירופי את התעשיות היצירתיות כתעשיות בעלות תרומה משמעותית לכלכלת האיחוד. באותה שנה, תרומתן היתה בסך 3.3% מהתמ"ג באיחוד ואלו העסיקו 6.7 מיליון אנשים

(3% מסך המועסקים באיחוד האירופי). מעבר לזאת, כאשר לוקחים בחשבון גם את תעשיית האופנה וההיי-טק, שכן אלו מבוססות באופן משמעותי על יצירתיות, אזי יש לקחת בחשבון תרומה נוספת של 3.0% לתמ"ג ו-6 מיליון מועסקים נוספים. האיחוד האירופי זיהה כי למיקומם של התעשיות היצרניות, בצומת דרכים בין האומנות לבין עסקים וטכנולוגיה, פוטנציאל לייצר זליגה חיובית לתעשיות אחרות ולהוות זרז ליזמות ולצמיחה, להוות מקור לעוצמה רכה ולשיפור התחרותיות באירופה.

במסגרת אותו דו"ח האיחוד האירופי מיפה שלושה אתגרים מרכזיים של התעשיות היצרניות:

- סביבה דינמית ומשתנה המאופיינת על ידי תמורות דיגיטליות וגלובליזציה.
- קשיים בגישה למקורות מימון.
- רגולציה המגבילה את הסינרגיה בין ענפים שונים של התעשיות היצרניות.

בכדי להתגבר על האתגרים השונים נקבע כי יש להתמקד במספר צעדים:

- **מתן מענה לתמורות בכישורים הנדרשים** – ישנו צורך דחוף לשותפויות בין התעשיות היצרניות לבין השותפים החברתיים, אוניברסיטאות וספקי תוכניות לימוד שונות בתחום – הן הכשרות בסיסיות והן הכשרות מתקדמות. תוכניות הלימוד צריכות לספק לתעשיות היצרניות עובדים עם מגוון של מיומנויות הנדרשות ליזמות יצרנית בסביבה משתנה. בנוסף, בענפים שונים בתעשיות היצרניות ישנו מחסור בכוח עבודה מיומן בתחומים טכניים ומסורתיים (עבורם הביקוש בקרב צעירים נמוך יותר). מעבר לזאת, ישנה הבנה כי מיומנויות יצרניות צריכות להילמד מגיל צעיר בכדי לזהות כישרונות יצרניים ולעודד אותם להתפתח בכיוונים אלו. מיומנויות יצרניות צריכות להילמד לאורך כל החיים.
- **שיפור הנגישות למקורות מימון** – כפי שיוסבר בהמשך בנוגע להחלטת הנציבות האירופית משנת 2015, עסקים קטנים ובינוניים, המהווים את הליבה של התעשיות היצרניות, מתקשים בקבלת גישה למקורות מימון. בין היתר הגורמים המקשים על גישה למקורות מימון הם חוסר הודאות בנוגע לביקוש למוצרים שלהם, המורכבות של התכניות העסקיות שלהם, ומחסור בנכסים מוחשיים. בעוד ישנן אלטרנטיביות למימון קלאסי, בתצורה של קרנות הון-סיכון, אנג'לים וכיוב', בפועל עסקים בתעשיות היצרניות לא עושות בהם שימוש. על כן, נדרש להגביר את מודעות המוסדות הפיננסים לפוטנציאל הכלכלי של התעשיות היצרניות ולאפשר להם דרך אחרת לבחון את שווי העסק מלבד שווי הנכסים הפיזיים. כמו כן, גם ליזמים בתחום התעשיות היצרניות צריך לספק סיוע בכדי להבין את הדרישות של המערכת הפיננסית, יש צורך בבניית תכנית עבודה סדורה ופעולות נדרשות נלוות בכדי לייצר צמיחה יציבה בעסק.
- **הגברת השוק: שותפויות ומודלים עסקיים חדשים** – מוסדות תרבותיים ואומנותיים כמו גם חברות פרטיות צריכים לחזק את הקהל שלהם, לבנות יכולות חדשות, לממש הזדמנויות, ולהגיב לשינויים בהתנהגות עסקית. בכדי לעשות זאת יש לסייע בהקמה ובהפצה של פלטפורמות דיגיטליות כמו גם לקדם את שיתוף הפעולה בין התעשיות היצרניות והתרבותיות לבין סקטורים עסקיים שונים. שיתוף פעולה מסוג זה יסייע בהקמת מודלים עסקיים יזמיים שיקדמו את התעשייה.

- **שיתופי פעולה בינלאומיים** – נדרש שיתוף פעולה הדוק יותר ובחינת סוגי מדיניות שונים ובאופן ספציפי יותר, נדרש לקדם שיתופי פעולה כלכליים, תעשייתיים, חינוכיים, תיירותיים ועירוניים. רק באופן כזה תתאפשר פריחה מוגברת יותר של התעשיות היצירתיות אשר דורשות סביבות רב תחומיות.

כחלק מאותם מאמצים לסייע לתעשיות היצירתיות הן בתחום ההכשרות, הן בתחום ההכרה והן בתחום הגישה למקורות מימון, בשנת 2013 הוקמה תוכנית ה-Creative Europe. מדובר בתוכנית המספקת סיוע לעסקים ולעצמאים בתעשיות היצירתיות באירופה, בין היתר באמצעות מענקים בגובה של 1.5 מיליארד דולר. מדובר למעשה בתוכנית המהווה One-Stop-Shop ליוצרים ואמנים המבקשים לקדם את עסקיהם. המימון ניתן בעבור מגוון של פעילויות אפשריות – הכשרה ואימון; בניית קהל לקוחות ועוקבים; שיתוף פעולה בינלאומי בעיקר באיחוד האירופי אך גם מחוצה לו; עידוד מעבר לטכנולוגיות דיגיטליות; סיוע כספי בהקמת פרויקטים ומענקים; תחרות ומענקים לערים המקדמות תעשיות יצירתיות והתרבותיות באיחוד האירופי. התוכנית עצמה נכנסה לתוקף ב-2014 וקיבלה מנדט לפעול עד לשנת 2020.

בשנת 2015 אימצה הנציבות האירופית (European Commission) החלטה שמטרתה לקדם את התעשיות היצירתיות והתרבותיות ביבשת. הדגשים המרכזיים של קווי המתאר אותם הניחה הנציבות האירופית הינם בתחום שיפור הנגישות למקורות מימון לעסקים קטנים ובינוניים בתעשיות היצירתיות והתאמת הנהלים בכל הקשור לזכויות קניין לעידן הדיגיטלי. כמו כן הובעה תמיכה בתוכניות כמו ה-Creative Europe ותוכניות דומות דוגמת ה-Horizon 2020 (פיקוח על פעולות מחקר ויזמות לקידום הפוטנציאל של התעשיות האירופאיות בכלל והתעשיות היצירתיות בפרט), COSME (תוכנית להגברת התחרותיות והיצריות של עסקים קטנים ובינוניים באירופה), קרנות השקעה ועוד; ומדיניות תרבותית שמטרתה להגביר למידה מעמיתים ושיפור כישורים⁸.

לאור ההתגברות של החשיבות של התעשיות היצירתיות והתרבותיות (Cultural and Creative Sector) CCS –), הקדישה הנציבות האירופית חשיבה לאופן שבו ניתן לסייע לתעשיות היצירתיות באירופה ופרסמה מספר צעדים והמלצות בנובמבר 2015. בבסיס ההמלצות עומד מאפיין אחד מרכזי של ה-CCS – מדובר בתעשייה המורכבת בעיקרה מעסקים קטנים ובינוניים (Small and Medium Sized Enterprises – SMEs) ועל כן בעלות גישה מוגבלת למקורות מימון. נראה כי חרף הפריחה של התעשיות היצירתיות בכל הקשור לתעסוקה ולרווחים בבנקים ובמוסדות לקבלת מימון ואשראי, מוסדות מימון קלאסיים עדיין מסרבים להגביר את המימון לעסקים אלו. ההמלצות המרכזיות של הנציבות האירופית הן⁹:

⁸ Good Practice Report – Towards More Efficient Financial Ecosystems: Innovative Instruments to Facilitate Access to Finance for the Cultural and Creative Sectors (CCS). (2015). European Agenda for Culture, European Union.

⁹ Good Practice Report – Towards More Efficient Financial Ecosystems: Innovative Instruments to Facilitate Access to Finance for the Cultural and Creative Sectors (CCS). (2015). European Agenda for Culture, European Union.

- **בחינה ויישום של מנגנוני מימון חדשניים** – בעוד הצרכים של עסקים בתעשיות היצרניות דומים לצרכים של עסקים בתעשיות אחרות, אלו לא תמיד מצליחים למצוא מקורות מימון באמצעות המנגנונים הרגילים. על כן, ישנו צורך לקדם כלים פיננסיים חדשים, שייבנו על גבי מנגנונים פיננסיים חדשים כמו:
  - מיקרו-אשראי (microcredit) – הקצאת סכומי מימון נמוכים בריבית נמוכה לעסקים המתקשים לקבל מימון בתצורות רגילות. מיקרו אשראי מתאים במקרים רבים לאנשים המבקשים להיות עצמאים.
  - הלוואות Repayable Contribution – סוג של השקעה אותה יש להחזיר. השקעה זו יכולה להיות מסווגת כהשקעה שמוחזרת בכל מקרה (כמו הלוואה רגילה) או כהשקעה שמוחזרת רק אם תנאים מסוימים מתקיימים.
  - מימון המונים (crowdfunding) – שימוש בפלטפורמות דיגיטליות של מימון המונים לצורך הגברת תזרים המזומנים של עסקים בתעשיות היצרניות.
- **שיפור נגישות למקורות מימון באמצעות תמיכה מוצלחת יותר בעסקים** – יש לספק תמיכה משמעותית יותר לעסקים בתעשיות יצרניות ותרבותיות בכל הקשור לפיתוח תוכניות תכנון עסקי ואסטרטגי. תמיכה זו תגביר את היכולת של עסקים אלו לזכות במקורות מימון באמצעות פנייה למשקיעים חיצוניים. בפועל, נמצא כי רק מיעוט מהעסקים הקטנים והבינוניים בתחום התעשיות היצרניות באירופה פיתחו תוכנית אסטרטגית, תכנית שהינה הכרחית לצורך קבלת גישה למקורות מימון.
- **תמיכה בשותפויות עם חברות מסקטורים שונים** – ישנו פוטנציאל רחב ליצירת שיתופי פעולה בין עסקים בתעשיות היצרניות והתרבותיות לבין עסקים בסקטורים אחרים. שיתופי פעולה בין עסקים (B2B) מסקטורים שונים יכולים להוות קטליזטור ליזמות חוצת סקטורים. בכדי להשיג שיתופי פעולה מסוג זה יש לפתח תוכניות מתאימות שיגבירו את הפתיחות בין הסקטורים השונים. הדבר מצריך הגברה של יכולות מקצועיות בקרב העוסקים בתעשיות היצרניות, כך שאלו יוכלו לזהות אתגרים בתחומי היזמות בתעשיות אחרות.
- **שיפור נגישות למקורות מימון באמצעות הגברת מודעות בקרב משקיעים** – כיום קיים פער בין המודעות של משקיעים בכל הנוגע לתרומה של התעשיות היצרניות הן לתעסוקה והן לרווחים בכלכלה. על כן, יש לקדם יוזמות שיאפשרו פרסום של ההזדמנויות העסקיות שחברות בתעשיות היצרניות מייצרות. בין היתר מומלץ לשפר את המידע הקיים על התעשיות היצרניות. כיום ישנו קושי למדוד את ההשפעה והדינמיות של התעשיות היצרניות. על כן מומלץ לתקצב מוסדות שיאספו ויעבדו מידע מדויק על התעשיות היצרניות.
- **לרתום את השימוש בזכויות יוצרים כנכסים ובטחונות באמצעות:**
  - שיפור הזיהוי וההערכה בכל הנוגע להפרות של זכויות יוצרים – לקדם את שיתוף הפעולה והשימוש בכלים שיאפשרו זיהוי והערכה של הפרות של זכויות יוצרים. בנוסף, נדרש לבצע חילופי מידע בין חברות ובין מדינות על היעילות של הכלים והפלטפורמות השונות הקיימות בתחום.

- הפחתת הסיכונים הקשורים לנכסים של קניין רוחני – קידום הזמינות של מוצרי ביטוח המבטחים כנגד שימוש לרעה בקניין ציבורי על ידי חיתום הערך של פורטפוליו הקניין הרוחני.
- בחינת חקיקה – בחינת חקיקה קיימת ולהבטיח שהיא מאפשרת ביטחונות רלוונטיים על זכויות קנייניות ובכך מסייעת לעסקים לזכות במימון.
- אסטרטגיות אכיפה – לפקח אחר התפתחויות בשוק בכל הנוגע למסחר בזכויות קניין.

הולנד

בשנת 2016 ערך הייצור של התעשיות היצרניות עמד על 28.6 מיליארד יורו, ואלו היוו 2.1% מכלל ערך הייצור בכלכלה ההולנדית. ענף המדיה והבידור, הכולל בתוכו רדיו, טלוויזיה, תקשורת, קולנוע, מוזיקה, ספרים ובידור מסוג שונה, תרם יותר מ-50% מסך הערך של התעשיות היצרניות. ענף השירותים היצרניים הראשוניים (אדריכלות, עיצוב, תקשורת, סוכנויות דיגיטל ומשחקים), תרמו 35% מסך ערך הייצור של התעשיות היצרניות בהולנד, ורק 17% מערך הייצור נרשם לענפים של תרבות ומסורת. באופן כללי, ערך הייצור בכלכלה ההולנדית גדל בין 2010 ל-2016 ב-14%, ערך הייצור של התעשיות היצרניות גדל ב-38% והתרומה שלו לכלכלה ההולנדית גדלה באופן משמעותי. הגידול המשמעותי ביותר נרשם בקרב ענף השירותים היצרניים הראשוניים (68%) וענף המדיה והבידור צמח ב-35%. לעומת זאת, הצמיחה בענף התרבות והמסורת הייתה מצומצמת הרבה יותר (8%).

התעסוקה בתעשיות היצרניות תורמת אף היא חלק משמעותי לכלל התעסוקה בכלכלה ההולנדית. בשנת 2016, 242,000 אנשים היו מועסקים בתעשיות היצרניות, כ-2.7% מכלל המועסקים במדינה. כמחצית מהמועסקים הועסקו בענף השירותים היצרניים הראשוניים. בין השנים 2010 ל-2016 מספר המועסקים בתעשיות היצרניות גדל ב-19%. הגידול המשמעותי ביותר היה בענף השירותים היצרניים הראשוניים (62%). עם זאת, התעסוקה במדיה ובבידור צנחה ב-8%.

מספר העסקים המזוהים עם התעשיות היצרניות עמד בשנת 2016 על 164,905, ובסך הכל מדובר ביותר מ-10% מכלל החברות במדינה. העובדה ששיעור החברות בתעשיות היצרניות גבוה באופן משמעותי משיעור המועסקים, מעיד על ריבוי של עסקים הפועלים עם עובד אחד. קרי, ישנם עצמאים ופריילנסרים רבים העובדים בתעשיות היצרניות בהולנד. בנוסף, מספר העסקים בתעשיות היצרניות כגל ב-38% בתקופה שבין 2010 ל-2016. בכל הנוגע לייצוא, הנתונים של הכלכלה ההולנדית מדשדשים. בשנת 2014 מדובר היה ב-0.7% בלבד מכלל הייצוא ההולנדי. תעשיית המדיה והבידור יצרה את הערך הגדול ביותר בתחום הייצוא – 2.5 מיליארד יורו וענף השירותים היצרניים ייצר 1.2 מיליארד יורו מייצוא. 87% מסך הייצוא של התעשיות היצרניות הוא לאיחוד האירופי ואסיה מהווה 9% מכלל הייצוא.

טבלה 12: סיכום נתונים מרכזיים אודות רווחים ותעסוקה בתעשיות היצרניות בהולנד

תת תחום	ערך מוסף		מועסקים	
	ערך מוסף מיליארדי יורו	% שינוי 2010-2016	מספר מועסקים	% שינוי 2010-2016
אמנות	1.996	-0.2%	58,000	5.5%
תרבות ומסורת	0.450	1.6%	9,000	12.5%

מדיה ופרסום	4.156	-12.0%	66,000	-8.3%
שירותים יצירתיים ראשוניים	4.357	89.4%	110,000	61.8%
סך הכל תעשיות יצירתיות	10.960	15.8%	242,000	19.2%
סך הכל הולנד	634.824	16.0%	8,905,000	1.4%

מקור: World Bank ו- Trading Economics

הממשלה ההולנדית זיהתה את התעשיות היצירתיות כתעשיות בעלות חשיבות מהותית לכלכלה ההולנדית, ועל כן מקדמת אותן באופן סיסטמתי. ההגדרה של התעשיות היצירתיות כסקטור מהותי מבטיחה מתן קדימות לתעשיות היצירתיות, במיוחד בשיתוף פעולה בין חברות יצירתיות, אוניברסיטאות והמגזר הציבורי. יוזמה נוספת שהממשלה ההולנדית מנסה לקדם היא היכולת של התעשיות היצירתיות לתרום לאתגרים חברתיים במדינה – באמצעות תמיכה במחקר ויישום, הממשלה ההולנדית מסייעת לעסקים יצירתיים לספק פתרונות לסקטורים אחרים כמו אנרגיה, תחבורה, בריאות ורווחה.

מדיניות לקידום התעשיות היצירתיות

בשנת 2011 הולנד זיהתה 9 סקטורים בעלי חשיבות מרכזית לכלכלה ההולנדית (סקטורים מועדפים) ושעל כן ראויים לקידום משמעותי. התעשייה היצירתית היא אחד מהסקטורים הללו. הגישה ההולנדית בכל הנוגע לסקטורים מועדפים מבוססת על שלושה עקרונות מרכזיים:

1. קידום סקטורים עם חשיבות אסטרטגית לכלכלה ההולנדית ובעלי פוטנציאל צמיחה משמעותי.
2. קידום שיתוף פעולה אסטרטגי בין משולש הזהב – התעשייה, מוסדות ידע והמגזר הציבורי.
3. שיפור שיתוף הפעולה בין משרדים ממשלתיים וגופים ציבוריים אחרים בכדי להבטיח מקסום ההשפעה של השקעה ציבורית בסקטורים השונים.

הגדרת התעשיות היצירתיות כסקטור מועדף מבטיחה שאלו יזכו למאמצי קידום מדיניות מואצים. היעדים האסטרטגיים לתעשיות היצירתיות נכתבו ב- Knowledge and Innovation Agenda 2018-2021 המקדמים בעיקר מחקר ויזמות:

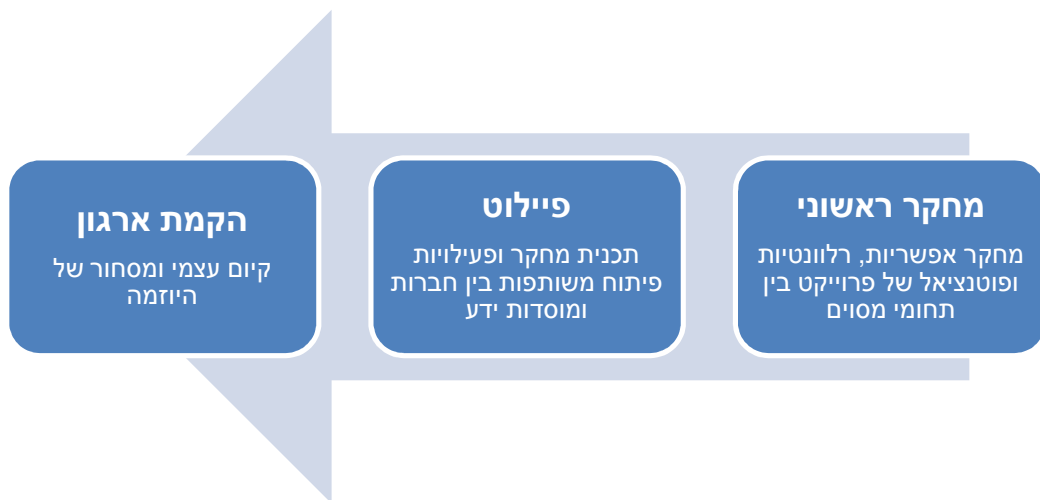
1. פיתוח ידע עבור מועסקים בתעשיות היצירתיות
2. תרומת התעשיות היצירתיות לפתרון של אתגרים חברתיים (אנרגיה, כלכלה, איכות חיים וכיוב').
3. אינטראקציה בין התעשיות היצירתיות לבין עסקים אחרים.
4. פתרון אתגרים בכל הנוגע לטכנולוגיות הקשורות לתעשיות היצירתיות.

המשרדים האחראים על קידום התעשיות היצירתיות הם משרד הכלכלה, משרד החינוך, תרבות ומדעים ומשרד החוץ ההולנדי. השחקנים המרכזיים נפגשים במסגרת ה-Dutch Creative Council, שולחן גדול המפגיש בין התעשייה עצמה לבין מוסדות ידע והמגזר הציבורי במטרה להחליף רעיונות. הועדה כוללת 18 נציגים – נציגים מהענפים השונים בתעשיות היצירתיות, מוסדות של אוניברסיטאות ומוסדות ידע שונים ונציגים פוליטיים ממשרד התרבות. מתוך הנציגים השונים נבחר צוות של 4 נציגים שמטרתו לספק את תמונת המצב האסטרטגית של ההתפתחות של הענף. סך הכל הממשלה ההולנדית החליטה על שלוש

יזומות מדיניות לקידום התעשיות היצרניות בהולנד – ClickNL (פיתוח אינטראקציה בין התעשיות היצרניות לסקטורים אחרים בכלכלה), UCreate (פיתוח אינטראקציה בין מועסקים בתעשיות היצרניות ומועסקים בענפים הבריאות והרווחה) ו-Dutch Game Garden (סביבת פיתוח לחברות משחקים).

ClickNL היא היוזמה המרכזית ביותר בנוגע לתעשיות היצרניות, והיא כוללת צעדים לכל אחד מהענפים בתעשיות היצרניות. מטרת התכנית היא להוות גשר לפערים הקיימים בין התעשיות היצרניות, מוסדות מחקר וידע והמגזר הציבורי. התוכנית מייצרת מפגש בין השחקנים השונים ומייצרת בפועל לובי לקבלת מימון ממשלתי לקידום התעשיות. האופן שבו היוזמה פועלת מוצג בתרשים. היוזמות השונות כוללות, בין היתר, מתן מלגות לאנשים המעוניינים בהשכלה הרלוונטית לתעשיות היצרניות, מענקים ממוקדים לעסקים קטנים ובינוניים ומענקים לשיתופי פעולה בתחומי יזמות בין המגזר העסקי לציבורי.

הערכה של גישת הסקטורים העודפים מ-2016 מתארת תמונת מצב לפיה הגישה הצליחה לייצר שיתופי פעולה ארוכי טווח ובעלי ערך לתעשיות היצרניות, שאופיינה בעבר על ידי פיצול ודומיננטיות של עסקים קטנים ובינוניים עם יכולת ארגונית חלשה ואינטראקציה נמוכה עם מוסדות ידע והשכלה גבוהה עם סקטורים עסקיים שונים. **הנתון המשמעותי ביותר הוא שההוצאה על מחקר ופיתוח בתוך התעשיות היצרניות גדלה בקצב של 63% בין 2011 ל-2015.** בעוד ההוצאה על מחקר ופיתוח בשנת 2011 עמדה על 79 מיליון יורו, בשנת 2015 היא עמדה על 129 מיליון יורו. המימון הציבורי תרם באופן משמעותי והעמיק את התמריצים לקידום מחקר ופיתוח בתעשיות היצרניות במדינה.

מעבר למאמצים של הממשלה, פדרציית התעשיות היצרניות ההולנדית (The Federation of Dutch Creative Industries), שילבה כוחות עם האינטרסים של בעלי חברות בתעשייה בכדי ליצור מטרייה ארגונית לכל הענפים השונים בתעשיות היצרניות בהולנד. כיום מדובר בארגון הכולל למעלה מ-2,500 חברות בתעשיות היצרניות.

פרק ג' – המלצות למדיניות לתעשיות היצרניות בישראל והשפעתן על המשק

בפרקים הקודמים הוצגו לעומק ובהרחבה תמונת המצב העדכנית בתעשיות היצרניות; התחזית להתפתחות התעשיות היצרניות עד שנת 2030 בתחומי התעסוקה, שכר, תפוקה, תמורה למשרה ומעמדם של עצמאים ופריילנסרים; השוואה בינלאומית של צעדי מדיניות עיקריים שיושמו במדינות מערביות שונות. **בפרק זה נבחן את צעדי המדיניות הנדרשים בישראל על סמך הנתונים הללו ובכדי לשפר את מעמדן של התעשיות היצרניות, תעשיות שחשיבותן נמצאת במגמת עלייה תמידית ושהתחזית היא שהיקף המשרות בהן, גם ללא נקיטה של צעדי מדיניות, צפוי לגדול פי 1.5 מקצב הגידול של המשרות במשק.** בסיום פרק זה, נציג כיצד נקיטה של צעדי מדיניות אלו יכולים לשפר את מצבם של התעשיות היצרניות אף יותר.

שולחן עגול בנושא התעשיות היצרניות

כיום, תחת משרד התרבות והספורט קיימים שני מנהלים – מנהל התרבות ומנהל הספורט. מעבר לזאת, קיימות מספר מועצות דוגמת המועצה הישראלית לתרבות ואמנות והמועצה לביקורת סרטים. עם זאת, לא קיים מידע זמין ונגיש באתר משרד התרבות בנוגע לפעילות מנהל התרבות או המועצה הישראלית לתרבות ואמנות. **על כן מוצע, כי לצד מנהל התרבות ומנהל הספורט, יוקם מנהל התעשיות היצרניות.** מנהל זה יהווה גוף ציבורי מרכזי שיהיה אחראי להצעת כללי מדיניות, מעקב אחר יישומם, וניתוח המסקנות העולות מהם. בדומה למקובל בעולם, על מנהל התעשיות היצרניות לכלול נציגים מהמגזר הציבורי, המגזר העסקי ומוסדות להשכלה גבוהה. סך הכל ההמלצה היא כי מספר הנציגים במנהל יהיה 20. באופן ספציפי יותר, מומלץ כי לצד נציגות של משרד התרבות והספורט המנהל יכלול נציגים מארבעה משרדי הממשלה הבאים:

- **משרד האוצר** – נציג שיהיה אחראי על הקשר של המנהל עם משרד האוצר, שיבחן אפשרויות לתקצוב ולמימון פרויקטים שונים ויוכל לדווח למשרד האוצר על פעילות המנהל, התקדמות של פרויקטים, ההשלכות הנצפות ועל מגמות בתעשיות היצרניות בישראל.
- **משרד הכלכלה והתעשייה** – משרד הכלכלה והתעשייה אחראי בין היתר על סיוע בפיתוחה וביסוסה של תעשייה יעילה ורווחית בעלת כושר תחרות, כמו גם על פיתוח הון אנושי במטרה להגדיל את התשתית האנושית על פי צורכי התעשייה והמשק. על כן ישנה חשיבות כי מנהל התעשיות היצרניות יהיה נציג ממשלתי אשר יהיה אחראי על תחומים אלו. כמו כן, בכדי ליצר זליגה חיובית מהתעשיות היצרניות לתעשיות מסורתיות אחרות, ישנה חשיבות לפיתוח חשיבה משולבת בין הגופים הנ"ל.
- **משרד המדע, הטכנולוגיה והחלל** – משרד המדע, הטכנולוגיה והחלל אחראי בין היתר על השקעה במחקר מדעי, וזה מהווה חוליה מקשרת בין מחקר אקדמי לפיתוח תעשייתי. נציג המשרד במנהל התעשיות היצרניות יהיה אחראי בין היתר על קידום הפיתוח והמחקר של התעשיות היצרניות וחיבור בין התעשיות הטכנולוגיות והמדעיות המתקדמות לבין התעשיות היצרניות בישראל
- **משרד החוץ** – נציג משרד החוץ במנהל יהיה אחראי על קידום הייצוא של התעשיות היצרניות הישראליות. ישראל, כמדינה הידועה ביכולת יזמות וחדשנות, יכולה להגביר את העוצמה הרכה שלה באמצעות ייצוא של תעשיות יצרניות לחו"ל. למשרד החוץ ולשגרירויות מסביב לעולם

יכולת להשפיע באופן חיובי על החשיפה לתרבות ישראלית כמו גם על קידום כלכלי ומציאת לקוחות לחברות העוסקות בתעשיות יצרניות בישראל.

לצד הנציגים של משרדי הממשלה מוצע כי במנהל ישבו גם נציגים של המוסדות להשכלה גבוהה הקשורים לתעשיות היצרניות. סך הכל מדובר בתשעה נציגים. בהקשר זה חשוב לציין כי בישראל פועלים מספר רב של מוסדות להשכלה גבוהה המציעים תוכניות לימוד בעלות רלוונטיות לתעשיות היצרניות. ארבעת המוסדות המרכזיים והמוכרים ביותר הם המכללה האקדמית שנקר, בצלאל – האקדמיה לאמנות ולעיצוב, המכון הטכנולוגי חולון והמרכז האקדמי לעיצוב ולחינוך ויצו. עם זאת, ישנה חשיבות מהותית כי במנהל התעשיות היצרניות לצד מקום לבתי הספר הגדולים והמוכרים, תינתן במה גם למוסדות קטנים יותר, המציעים תכניות ממוקדות יותר, לצד מקום לנציגות של בתי ספר לחינוך, בכדי שאלו יוכלו להחדיר באופן מוצלח יותר לימודים הקשורים לתעשיות היצרניות. על כן מוצע ההרכב הבא:

- **נציגות לכל אחד מהמוסדות המרכזיים, קרי סך הכל 4 נציגות** – המכללה האקדמית שנקר, בצלאל – האקדמיה לאמנות ולעיצוב, המכון הטכנולוגי חולון ומהרכז האקדמי לעיצוב ולחינוך ויצו.
- **3 נציגות מתחלפות לבתי ספר נוספים בתעשיות היצרניות** – בין היתר ניתן למנות בהקשר זה מוסדות אקדמיים דוגמת המכללה האקדמית בית ברל, בית הספר מנשר לאומנות, בית הספר לקולנוע סם שפיגל, מוסררה- בית הספר הרב תחומי לאמנות וחברה, בית הספר לאמנויות התקשורת, הבצפר – בית הספר של חברות הפרסום ובתי ספר למשחק דוגמת ניסן נתיב, יורם לוינשטיין, בית צבי, סמינר הקיבוצים וגודמן וכיו"ב.
- **נציגות מתחלפת לאוניברסיטאות** – אוניברסיטת תל אביב, האוניברסיטה העברית, טכניון – המכון הטכנולוגי לישראל, מכון ויצמן למדע, אוניברסיטת בר-אילן, אוניברסיטת חיפה, אוניברסיטת בן-גוריון, אוניברסיטת אריאל והאוניברסיטה הפתוחה.
- **נציגות מתחלפת למוסדות חינוך המציעות תכניות הרלוונטיות לתעשיות היצרניות** – בין היתר ניתן למנות מוסדות כמו סמינר הקיבוצים, מכללת לוינסקי לחינוך, המכללה האקדמית לחינוך אורנים, וכיו"ב.

כמו כן, מוצע כי יישמרו שישה מקומות לנציגות של המגזר העסקי – כאשר, מתוכם חמישה מקומות יישמרו לבכירים הפועלים בארגונים הקשורים לעיצוב, פרסום, משחקים, קולנוע, אדריכלות וכו'. אחד מבין הנציגים יהיה נציג של מוסד פיננסי מרכזי או קרן הון סיכון – וזאת בכדי שבמנהל ישמע קול המגשר בין המגזר הפיננסי לתעשיות היצרניות.

מבין האחראיות של המנהל ניתן יהיה למנות:

1. **ריכוז כלל המידע והתחזיות על התעשיות היצרניות** – בישראל לא קיים מידע מסודר ואחיד אודות התעשיות היצרניות המאפשר השוואה לאורך זמן, ניתוח מגמות באופן מסודר והבנה של נקודות חוזק ותורפה של התעשיות היצרניות בישראל. בכדי להתגבר עם פערי מידע, ובהתאם לסטנדרט הבינלאומי, נדרש כי מנהל **יפיק דוח שנתי של מצב התעשיות היצרניות בישראל ושירכז את כלל הנתונים בתחום**. מעבר לסקירה השנתית, מוצע כי יתבצעו דוחות ייעודיים עם נושאים שונים, בהתאם לצרכים שיתגלו במסגרת פעילות המנהל.

2. גיבוש תכנית עבודה סדורה – בכדי להתגבר עם מכשולים הקיימים עבור התעשיות היצרניות בישראל נדרש לגבש במהלך שנת 2019 תכנית אסטרטגית – התעשיות היצרניות ב-2025, תכנית אשר תכנס לתוקף בשנת 2020. התכנית צריכה לכלול מספר צעדים מרכזיים – ראשית נדרש להגביר את המימון הציבורי שניתן לתעשיות היצרניות ולבחון חלופות שונות של פעולה, כפי שיוצגו בסעיפים הבאים של ההמלצות, קביעת יעדים ובחינת חלופות שונות בכדי לממש את אותם יעדים.
3. מעקב אחר יישום תכנית העבודה – מוצע כי יתקיימו פגישות רבעוניות של המנהל, אשר יבחן את המעקב אחר היישום של היוזמות המוצעות, הקצאת המשאבים, ההבדלים בנתונים וכיו"ב. בהתאם לרמת המימוש של הצעדים מומלץ לגבש המלצות לשיפור היכולת לעמידה ביעדים ולהפקת דוחות עיתיים אודות המפגשים, הפרוטוקולים שלהם וההחלטות שהתקבלו בהם לגבי התעשיות היצרניות.
4. הפקת דוחות ומסקנות – במסגרת הדוח השנתי של התעשיות היצרניות מומלץ לקיים פרק המתייחס לרמת היישום וההתקדמות של התכנית האסטרטגית של התעשיות היצרניות ל-2025. הדוח יכלול שורה של מסקנות בנוגע לפעילויות השונות, רמת ההצלחה שלהן בכל הנוגע ליעדים, מהן הנקודות הרלוונטיות יותר להצלחת המנהל ומה נדרש עוד לעשות בעניין כאמור.

הכשרה

לאור העובדה שהתעשיות היצרניות הן מגוונות, כך גם תכניות ההכשרה לתעשיות אלו. לצד בתי הספר המובילים בתחומים אלו ישנם מגוון מוסדות קטנים ומשניים המציעים מגוון של תכניות הכשרה. במסגרת מחקרי עבר, נמצא כי מרביתם המוחץ של המועסקים בתעשיות היצרניות הינם פרטים עם השכלה אקדמאית של לפחות תואר ראשון. עם זאת, בסקר התעשיות היצרניות שנערך בשנת 2016 נמצא כי 46% קרוב למחצית מהבוגרים של תכניות הלימוד בתעשיות היצרניות, חושבים שתכניות אלו לא יתרמו להשתלבותם כנדרש בשוק התעסוקה. בכדי לשפר את מערך ההכשרה של התעשיות מוצעים הצעדים הבאים:

1. קביעת סטנדרטים אחידים ללימודים ואכיפתם בכלל מוסדות הלימוד – בעוד סטנדרט הלימוד במוסדות הגדולים והמוכרים המכשירים בוגרים שיועסקו בעתיד בתעשיות היצרניות מחמירים ונוקשים, ומועמדים לא פעם עוברים תהליכי מיון ממושכים, בבתי ספר אחרים וקטנים יותר המגמה מעט מורכת יותר. לא כל בתי הספר ותכניות ההכשרה המאושרות עומדות בדרישות סף המאפשרות השתלבות ראויה ונכונה בשוק העבודה. **על כן מוצע כי תוקם ועדה בקרב בתי הספר המובילים לצורך גיבוש המלצות עבור משרד החינוך בכל הקשור לדרישות סף מינימליות הנדרשות מכל תכנית לימודים בתעשיות היצרניות בכדי לזכות לאישור המל"ג.** עם סיום פעילות הועדה בתחום יש להפוך המלצות אלו לגלויות, ולאפשר לאנשים המעוניינים להירשם לתכניות הלימוד בתעשיות היצרניות להיחשף לדרישות הסף המינימליות הללו בכדי שיוכלו לקיים החלטה מושכלת ומודעת.
2. שדרוג ושיפור תכניות עבודה קיימות – לצד קביעת סטנדרט בסיסי לכל תכנית הכשרה, נדרש לשפר את התכניות הקיימות בתחום. שיפור התכניות צריך להתבצע **תוך איתור צרכים ומגמות במגזר העסקי.** על המוסדות להשכלה גבוהה המרכזיים בתחום, בין אם במסגרת השולחן העגול

שיוקם ובין אם במסגרות אחרות, לייצר שיתוף פעולה הדוק יותר עם התעשיות השונות. לצורך כך נדרש לעדכן את תכניות הלימוד כך שיותאמו לצרכים בשוק העבודה, אך בנוסף לאפשר לסטודנטים חשיפה גדולה יותר כבר בתקופת הלימודים שלהם לאתגרים העומדים בפני המגזר העסקי. ניתן להשיג זאת באמצעות העסקה גוברת יותר של מרצים אשר עובדים במקביל, בתעשיות היצריות ובאמצעות קיום הרצאות, פעילויות ופרויקטים משולבים עם עסקים שונים עוד בתקופת הלימודים.

3. הנהגת תכניות התמחות – אחת הדרכים להפחית את החששות מהיציאה לשוק העבודה, של התלמידים הלומדים בתכניות לימוד הרלוונטיות לתעשיות היצריות, ולאפשר להם מעבר חלק יותר לשוק העבודה היא באמצעות הנהגת תכניות התמחות. מוצע כי במסגרת הלימודים, יוקצו מספר מסוים של נקודות זכות לתלמידים שיועסקו במהלך תכנית הלימודים בעסקים העוסקים בתעשיות היצריות. בסופו של דבר מדובר ברווח כפול לתעשיות היצריות – לתלמידים יתאפשר לצבור ניסיון מקצועי, כמו גם הכרות עם מעסיקים בתעשיות היצריות בתמורה לנקודות זכות, ולמעסיקים תתאפשר גישה לכוח עבודה נוסף ומוכשר בתחום.

4. פיתוח חשיבה יצרית ויזמית – פיתוח חשיבה יצרית ויזמית צריכה להתרחש לא רק במסגרת תכנית לימודים המכשירה אנשים בוגרים לקראת תעסוקה בתעשיות היצריות, אלא גם להוות קו מנחה ללימודים במסגרת חוק חינוך חובה בישראל. בכדי לשפר את החשיבה היצרית במשק באופן כללי, ובכדי להכשיר דורות של ישראלים אשר מבינים ומפנימים את החשיבות של התעשיות היצריות, יש ליישם פיתוח של יצריות ויזמות כבר מגיל צעיר. על כן, מוצע לייצר תכניות המשלבות בין בתי הספר המתקדמים לתעשיות היצריות לבין בתי ספר יסודיים ותיכונים כאחד. בין היתר מוצע לקדם מערך של שיעורים המועברים על ידי מרצים בבתי ספר כמו גם תכניות המאפשרות לתלמידים בבתי הספר הרלוונטיים לתעשיות היצריות להשתלב בעבודה עם ילדים ונוער.

5. קידום נוסף של תכניות לחילופי סטודנטים – בכדי לשפר את החשיפה הגלובלית לתעשיות היצריות הישראליות, ובכדי לקדם שיתופי פעולה עם מועסקים בתעשיות היצריות מסביב לעולם, נדרש לקדם עשייה זו כבר בשלב הלימודים וההכשרה. על כן, מומלץ מצד אחד לקדם ולסייע במימון של תכניות לחילופי סטודנטים ללומדים בתעשיות היצריות ולהגביר את המגמה הקיימת כיום. כמו כן, מומלץ להקים תכניות לימוד באנגלית ולאפשר לסטודנטים זרים להגיע לישראל וללמוד במסגרת בתי הספר המובילים של התעשיות היצריות כבר בשלבים הראשונים כמו גם לשלבם במסגרת חילופי סטודנטים.

שיפור אפשרויות מימון

אחת הבעיות שמעסיקים ומועסקים בתחום התעשיות היצריות נתקלים בהן בכל המדינות שנדגמו לצורך מחקר זה הוא השגת מימון ושיפור אפשרויות מימון קיימות. העדר נכסים פיזיים וחוסר גישה למוסדות פיננסים בנוגע לפוטנציאל הצמיחה של התעשיות היצריות, מוביל לא פעם לשיעורי השקעה נמוכים לאור חוסר חשיפה למקורות מימון דוגמת בנקים, קרנות הון סיכון וכיו"ב. בכדי לשפר את אפשרויות המימון של עסקים בתחום התעשיות היצריות נדרשות הפעולות הבאות:

1. חשיבה ועדכון של זכויות הקניין הרוחני וזכויות יוצרים – תמורות ושינויים טכנולוגיים הופכים לא פעם את החוקים הקיימים בנוגע לקניין רוחני למיושנים, לא מעודכנים ולא רלוונטיים. כמו כן, סוגיית האכיפה ביחס להפרות הדין בכל הנוגע לקניין רוחני הופכות למורכבות וקשות יותר. מכיוון שעסקים רבים מתקשים לשמור על הקניין הרוחני שלהם, ולא פעם מבוצעות הפרות בתחום זה ללא כל יכולת של העסקים להתמודד מול הפרות אלו, יכולתם לגשת למקורות מימון, כאשר קניינם המרכזי הוא קניין רוחני, ולא קניין פיזי, פוחתת. מעבר לזאת, סוגיות של גניבת קניין רוחני מפחיתות את ערך העסקים כאמור ואת יכולתם להישאר תחרותיים בעולם גלובלי ומתקדם. **על כן, מוצע כי תוקם ועדה קבועה במשרד המשפטים שתהיה אחראית על בחינת סוגיות הקניין הרוחני בתחום זה, כאמור.** הועדה תוכל להציע לתקף את החקיקה הקיימת, להגביר אכיפה, ולהוות סמכות מקצועית שעוסקת ומלווה עסקים בתחום זה.
2. תכנית ממשלתית למימון עסקים בתחום התעשיות היצרניות – מוצע להקים קרן למימון עסקים בתחום התעשיות היצרניות. הקרן הממשלתית תפעל בשיתוף פעולה עם קרנות פרטיות, תגבה עסקים עם רעיונות יזמיים ומתקדמים בתחום התעשיות היצרניות, בעלי פוטנציאל צמיחה ותחרותיות מרבית. לצורך קבלת מימון, עסקים אלו יידרשו להציג תכניות עבודה ותוכניות אסטרטגיות ולעמוד בשורה של קריטריונים. מוצע כי רק עצם האפשרות לזכות במימון מטעם קרן המימון של העסקים בתעשיות היצרניות תוביל לשיפור סטנדרטים מקצועיים ואסטרטגיים, ולצד אפשרויות המימון שקרן זו תאפשר, הדבר יוביל להגברת הפריון בכלל התחום.
3. הגברת מודעות מוסדות מימון מסורתיים – כיום, מקורות מימון מסורתיים כמו בנקים וקרנות הון סיכון אינן מודעות מספיק לתרומה האפשרית של התעשיות היצרניות. על כן, כפי שהוצע לעיל, בכדי לשפר את החשיפה שלהם לתעשיות הללו, מומלץ כי נציגים מטעם מוסדות פיננסיים ייקחו חלק בשיבות "השולחן העגול" כאמור. מעבר לזאת, נדרשת עבודה מרובה הן מטעם המגזר העסקי בתעשיות היצרניות והן מטעם המגזר הציבורי בכדי להגביר את הנראות של התעשיות הללו, ולהסביר את אפשרויות הצמיחה הנובעות מפיתוחן. הגברת המודעות בקרב המגזר הפיננסי תאפשר הגברת מקורות מימון לטובת עסקים בתעשיות הללו ועל כן גם הגברה של ההשקעה בהן, שיפור הפריון העסקי והצמיחה במשק.
4. חשיפה למקורות מימון אלטרנטיביים – בדומה לתכניות האיחוד האירופי, מומלץ להגביר את החשיפה והמודעות של מעסיקים ומועסקים בתעשיות היצרניות לאפשרויות של מקורות מימון אלטרנטיביים שמקורם לא במימון של בנקים או קרנות הון סיכון. לדוגמא, מומלץ לעודד עסקים בתעשיות היצרניות לעשות שימוש באפשרויות של Crowdfunding, קרי מימון המונים. מעבר לזאת, מומלץ לעודד השקעות מיקרו-אשראי וכיו"ב.

תכניות ממשלתיות נוספות

מעבר לצעדים המוצעים לעיל, מוצע כי גופים ממשלתיים יסייעו ויקדמו עסקים בתעשיות היצרניות בתחומים הבאים:

1. ייעוץ וליווי – מוצע להקים גוף שיאפשר ייעוץ וליווי לעסקים בתעשיות היצרניות ויאפשר קורסים בכל הקשור לאוריינות פיננסית, חדשנות, יזמות וניהול עסקי. תכניות אלו נדרשות בכדי

לאפשר לעסקים אלו לשמור על יכולות תחרותיות, ולאפשר לאנשים שלא פעם היתרון התחרותי שלהם נובע מכישורים יצירתיים ולא מיומנויות עסקיות להתמודד עם תחרות במשק ועם הדרישות הפיננסיות השונות.

2. הגדלת ההשקעה בתשתיות דיגיטליות – בכדי לשפר את התעשיות היצירתיות נדרש כי בדומה למדינות רבות אחרות, המדינה תגדיל את השקעתה בשוקים דיגיטליים ותסייע בקידום. התעשיות היצירתיות לא פעם משתלבות עם השוקים הללו והמשך קידום יסייע לתעשיות היצירתיות.

3. תמיכה בייצוא – מתן מענקים לעסקים בתעשיות היצירתיות בתחום הייצוא. המשק הישראלי הינו משק קטן, ופוטנציאל הצמיחה של התעשיות היצירתיות הינו נרחב. בכדי לאפשר חשיפה לשוקים נוספים ולהגביר את החשיפה לתעשיות היצירתיות בישראל, דבר אשר צפוי גם להגביר את העוצמה הרכה של ישראל, נדרש לסייע לעסקים בתעשיות היצירתיות בייצוא. **על כן, נדרש לספק מענקי ייצוא, הטבות וסובסידיות לעסקים בתעשיות היצירתיות שמעוניינות לפרוץ לשוקים בינלאומיים, לפעול לקידום התעשיות היצירתיות דרך עבודת משרד החוץ, ובאמצעות סיוע ביצירת קמפיינים להגברת הנראות של תעשיות אלו.**

4. עצמאים ופריילנסרים – אחת הבעיות המרכזיות במשק הישראלי לקידום התעשיות היצירתיות היא סיוע לעצמאים ולפריילנסרים. לצורך קידום התעשיות היצירתיות נדרש לעבוד לצורך שיפור מעמדם של העצמאים והפריילנסרים בישראל, בין היתר באמצעות שיפור הביטחון הסוציאלי של מועסקים אלו, הוספת הגדרות בחוק הישראלי למצבים בהם העסקה פריילנסרית איננה חוקית ולא יכולה להחליף יחסי מעסיק-מועסק רגילים, ובאמצעות מתן הטבות וסובסידיות לעצמאים המועסקים בתעשיות היצירתיות. העובדה שקידום של עצמאים ופריילנסרים מקבלת חשיבות משנה בכל הנוגע לתעשיות היצירות היא מפני שמדובר באחד מצורות ההעסקה המקובלות ביותר בתחום זה, מגמה שרק הולכת וגוברת בשנים האחרונות. **אחת המטרות הראשונות שיונחו על "השולחן העגול" לכשיוקם תהיה לפעול לקידום עניין זה ולסייע לעצמאים בישראל.**

הקמת ארגון גג מייצג למועסקים בתעשיות היצירתיות

כיום, למועסקים בתעשיות היצירתיות קיימים מספר ארגונים מייצגים הפועלים במקביל וללא תיאום זה עם זה. בין היתר ניתן למנות את אק"ט – איגוד העובדים בקולנוע וטלוויזיה, איגוד האמרגנים ומפיקי אמנויות הבמה בישראל, ארגון מפיקי קולנוע וטלוויזיה, איגוד התסריטאים, איגוד הבמאים, שח"ם – ארגון השחקנים בישראל, אמ"י – אגודת אמני ישראל, קהילת המעצבים הישראלית, איגוד המוזיאונים ואיקו"ם ישראל ואגודת המאיירים בישראל.

עם זאת, חרף העובדה כי לכל תחום עיסוק האתגרים הספציפיים לו, חלק גדול מהאתגרים שמועסקים בתחום התעשיות היצירתיות מתמודדים איתם, הינם רלוונטיים לכל התחומים. על כן, **מוצע להקים ארגון גג מייצג לכלל המועסקים בתעשיות היצירתיות שיכלול תחתיו את הארגונים המייצגים בכל אחד מהתחומים השונים של התעשיות היצירתיות.** כך, אתגרים שונים שנפוצים באופן כללי לתעשיות היצירתיות – בין אם ברמת החשיפה, ההסברה אודות החשיבות של התעשיות היצירתיות, הגעה לקהלי יעד וללקוחות חדשים, שיתופי פעולה, או התנהלות מול רשויות בירוקרטיות הרלוונטיות לעצמאיים, פריילנסרים או עסקים קטנים – רב המשותף על השונה.

- **קידום מודעות לחשיבות של התעשיות היצרניות בפורומים של מקבלי החלטות** – ישנה חשיבות לקידום המודעות של התרומה של התעשיות היצרניות ופוטנציאל הצמיחה שזו נושאת למשק הישראלי בכללותו. מעבר לזאת, ארגון הגג המייצג יהיה אחראי על קידום סוגיות חקיקה הרלוונטיות לתעשיות היצרניות ולקידום אינטרסים מול רשויות המדינה. מוצע כי בשלב הראשוני סוגיות החקיקה וקידום המודעות הראשונות של הארגון הייצוגי יעסקו בשלושה תחומים מרכזיים – שיפור גישה להשקעות ולהון של עסקים בתעשיות היצרניות; סיוע לעצמאים ולפריילנסרים המועסקים בתחום; קידום שימוש בשירותים של התעשיות היצרניות בעיקר בקרב המגזר הציבורי אך גם במגזר הפרטי. לצורך זאת, מוצע כי הארגון ייצג כאמור ינסה לקדם את התוכנית האוסטרית לפיה עסקים קטנים ובינוניים אשר עושים שימוש לראשונה בשירותים של עסקים קטנים ובינוניים יזכו לסבסוד ממשלתי.
- **קידום מודעות לחשיבות של התעשיות היצרניות בקרב תעשיות מקבילות** – ככל שגוברת ההבנה שלתעשיות היצרניות יכולת זליגה חיובית משמעותית מהתעשיות היצרניות עצמן לכלל המשק, עולה החשיבות כי יוקם ארגון גג ייצוג שיקדם את התעשיות היצרניות אל מול שאר ענפי המשק. לצורך קידום המודעות והחשיבות של התעשיות היצרניות מוצע כי ארגון גג ייצוג יתמקד הן בפן התקשורתי והן בפן הפרסומי בכדי לקדם את ההבנה בדבר חשיבות דעת הקהל. כמו כן מוצע כי הארגון יקיים כנסים ואירועים בעלי נראות ציבורית ועסקית כאחד שיחשפו את המגזר העסקי לחשיבות של תעשיות אלו. לדוגמא, מומלץ לקיים כנס שנתי אליו עסקים בתעשיות היצרניות יוכלו להירשם בכדי להציג את פעילותם ועבודתם ללקוחות פוטנציאלים, לערוך תחרויות בין עסקים בתעשיות היצרניות, ולעודד פאנלים בנושא.
- **סיוע ביצירת קהילה משותפת** – התעשיות היצרניות כיום פועלות כגופים נפרדים ללא גורם מגשר ומאחד. על כן מומלץ כי הארגון הייצוגי כאמור יקיים פעילויות ליצירת קהילה משותפת ולעידוד שיתופי פעולה בתוך התעשיות היצרניות – בין אם באמצעות אירועים שונים ובין אם באמצעות יצירת מאגרי מידע משותפים, דרכי תקשורת נוחות יותר וכיו"ב.

הקמה ועדכון שוטף של מאגר נתונים בנוגע לתעשיות יצרניות בישראל

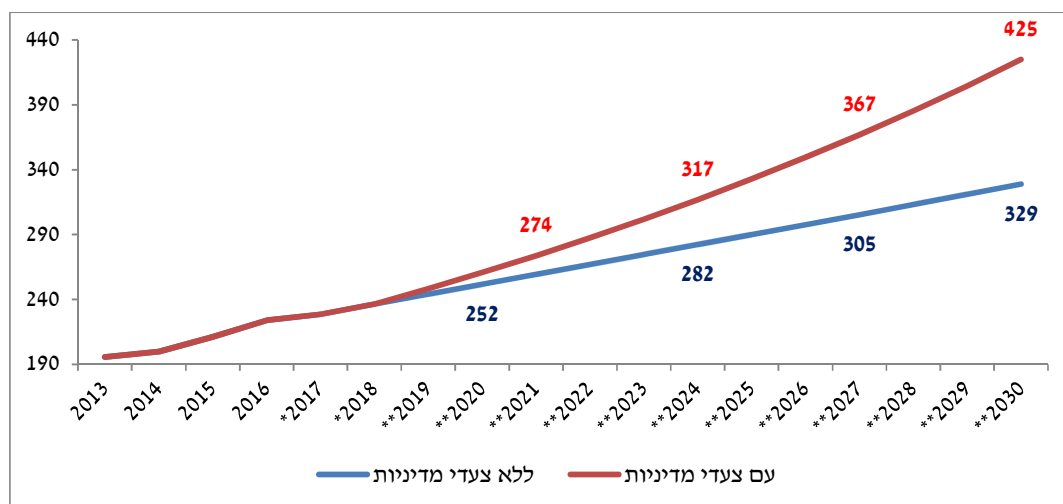
על מנת להציע המלצות למדיניות אפקטיבית יש צורך בכמה שיותר מידע. בדומה לסטנדרט הבינלאומי לפיו רשויות שונות אוספות מידע אודות התעשיות היצרניות במדינות השונות, נדרש כי גם בישראל יהיה גוף אחראי על איסוף ועדכון נתונים בנוגע לתעשיות היצרניות. לפיכך, מומלץ שהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה תפרסם דוח שנתי הסוקר את מצבן של התעשיות היצרניות.

תחזית השפעת צעדי מדיניות על תעסוקה ושכר

במסגרת ההערכות "מרכז מאקרו לכלכלה מדינית", מוצע כי יישום צעדי המדיניות צפוי להגביר את התעסוקה בתעשיות היצירתיות כמו גם להגביר את הפרודוקטיביות של המועסקים בתעשיות אלו. כתוצאה מכך, צפוי כי גם הביקוש לעבודה בתעשיות היצירתיות צפוי לגבור וגם השכר צפוי לגדול באופן משמעותי יותר ממה שהוצג בפרק א' של מחקר זה. **ההנחות המרכזיות הן כי יישום מלא של ההמלצות הינו בעל פוטנציאל להעלות את קצב הגידול בפריון העבודה בתעשיות היצירתיות בשיעור של עד פי 1.5 מקצב הגידול בפריון ללא נקיטה בצעדי מדיניות. קרי, התמורה מעבודה ממשרת שכיר צפויה לגדול בעד 6,000 ₪ בחודש. כתוצאה מכך, וכפי שתחזיות התעסוקה בתעשיות היצירתיות מראות, מדובר בפוטנציאל של תוספת של 1% לקצב הצמיחה בישראל במצב של יישום מלא של התכנית לעידוד תעשיות יצירתיות.**

בכל הנוגע לתעסוקה, התחזית היא כי סיוע לתעשיות היצירתיות בתצורה שהוצגה לעיל – בין אם יצירת הכשרות מותאמות יותר, בין אם באמצעות תיאום מוגבר יותר בין מוסדות הלימוד לתעשייה עצמה ובין באמצעות יצירת רשת ביטחון סוציאלי לעצמאים ומענקים שונים, צפויה לייצר צמיחה ממוצעת שנתית של 5% במספר המועסקים בתעשיות אלו. כזכור, ללא מדיניות, קצב הצמיחה הממוצע בתעשיות היצירתיות צפוי לעמוד על 3.1% בממוצע בשנה. שיעור הצמיחה המעודכן דומה לתחזיות צמיחה בכלכלות אירופאיות בהן תכניות נרחבות לקידום התעשיות היצירתיות. כתוצאה מהמדיניות, התחזית למספר המועסקים בתעשיות היצירתיות צפויה לגדול מ-329 אלף מועסקים בשנת 2030 ל-425 אלף מועסקים. קרי, מדובר בפוטנציאל של תוספת של 96 אלף מועסקים בעשור לתעשיות היצירתיות.

תרשים 14: תחזית מספר המועסקים בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצירתיות, עם ובלי יישום צעדי מדיניות, 2013-2030, אלפים

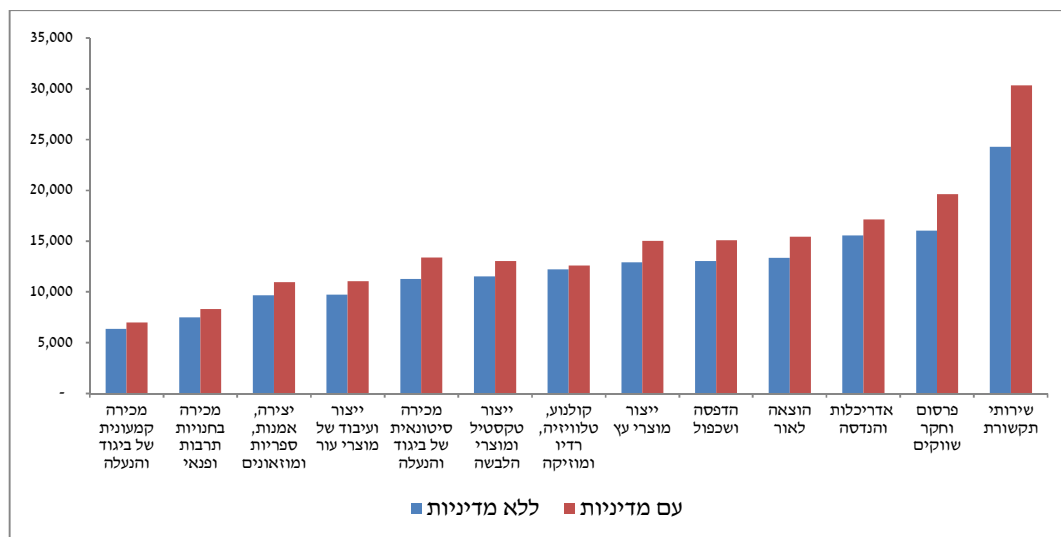

מקור: תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012-2016
 * הערכת מרכז מאקרו לכלכלה מדינית בהסתמך על מגמות עבר בשנים האחרונות
 ** תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית בהסתמך על מגמות עבר בשנים האחרונות

בכל הנוגע לשכר, התחזית של מרכז מאקרו לכלכלה מדינית היא כי לאור הגדלת הביקוש לתעשיות היצירתיות, חשיפה לחשיבות שלהן, הגברת אפשרויות המימון להשקעה והגברת הפריון, **השכר צפוי לגדול בקצב ממוצע של 30% מהר יותר עם יישום צעדי המדיניות בהשוואה של מצב ללא יישום אותם**

צעדי מדיניות. כתוצאה מכך, צפוי כי בסך הכל בין השנים 2019 ל-2030 השכר בתתי הענפים הבאים צפוי לגדול לאחר יישום המדיניות באופן משמעותי במיוחד בהשוואת למצב ללא מדיניות – שירותי תקשורת (25.0%), פרסום וחקר שווקים (22.7%), ומכירה סיטונאית של ביגוד והנעלה (18.6%). לעומת זאת בתת הענף קולנוע, טלוויזיה, רדיו ומוזיקה ההבדלים בשכר צפויה להיות נמוכה (9.7%).

תרשים 15: תחזית השינוי בשכר בתתי ענפים הרלוונטיים לתעשיות היצרניות בשנת 2030 ללא נקיטת צעדי מדיניות ועד נקיטת צעדי מדיניות

מקור: תחזית מרכז מאקרו לכלכלה מדינית על סמך סקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012-2016

עם זאת, בכל הנוגע לנתוני שכר, חשוב לציין כי הנתונים הקיימים כיום הם חלקיים בלבד ובתתי ענפים בהם הביקוש הולך וגובר דוגמת עיצוב לא קיימים נתונים, ועל כן ישנו קושי להעריך את השפעות המדיניות על השכר. עם זאת, באופן כללי ההערכה היא כי מדובר בתוספת משמעותית של 30% בשכר בתקופה של עשור. מבחינת מאקרו, כאמור, מדובר בגידול של פי 1.5 מקצב הגידול בפריון העבודה בתעשיות היצרניות ללא נקיטה של צעדי מדיניות ולתוספת של 1% לצמיחה בישראל.

Achter Österreichischer Kreativwirtschaftsbericht – Bericht, Kreativwirtschaft Austria, https://www.kreativwirtschaft.at/wp-content/uploads/2019/02/8_KWB-Web.pdf, accessed: [10/03/2019]

Americans for the Arts Reoport, 2015. <https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/BEA2015data.pdf> [accessed: 10/03/2019]

Bertschek, I., Erdsiek, D., Kimpeler, S., Ohnemus J., Rmmer, C. (2017). 2017 Cultural and Creative Industries Monitoring Report: German Federal Ministry for Economic Affairs and Energy and the Cultural and Creative Industries Initiative of the Federal Government. https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Publikationen/monitoringbericht-kultur-kreativwirtschaft-2017.pdf?__blob=publicationFile&v=7 [accessed: 05/02/2019]

Bureau of Economic Analysis, U.S. Department of Commerce, <https://www.bea.gov/> [accessed: 10/03/2019]

Creative Industries 2016: Focus On. (2016). Department for Digital Culture, Media & Sport. <https://www.gov.uk/government/publications/creative-industries-2016-focus-on/key-findings> [accessed: 06/02/2019]

Die Kreativ für Wirtschafts Strategie Österreich, Kreativwirtschaft – zentraler Wirtschaftsfaktor und Impulsgeberin für den Innovationsstandort Österreich, 2016. <https://www.bmdw.gv.at/WirtschaftsstandortInnovationInternationalisierung/Wirtschaftsstandort/Kreativwirtschaft/Documents/Kreativwirtschaftsstrategie%20Langfassung.pdf> [accessed: 10/3/2019]

Good Practice Report – Towards More Efficient Financial Ecosystems: Innovative Instruments to Facilitate Access to Finance for the Cultural and Creative Sectors (CCS). (2015). European Agenda for Culture, European Union.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקרי כוח אדם

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקרי שכר ותעסוקה

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקרי עסקים